

БІБЛІОТЕКА УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК

Правда і Кривда

ПОБУТОВІ КАЗКИ ТА ПРИТЧІ

 FOLIO

**Сборник
Правда і Кривда:
Побутові, моралізаторські
казки та притчі**

Текст предоставлен правообладателем

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=5025659

Правда і Кривда: Побутові, моралізаторські казки та притчі: Фоліо;

Харків; 2005

ISBN 966-03-2737-4

Аннотація

Ця збірка розкриє читачам чарівний світ українських народних казок, де на них чекає зустріч з веселими, розумними, сміливими героями, які вчать робити добро, виступають проти зла, борються за справедливість, бо ж Правда завжди перемагає Кривду.

Содержание

Аби гроші – гріха не буде	5
Баба і гладущик молока	9
Батько й три сини	10
Батько та син	16
Біда	18
Бідний гуцул і старий опришок	21
Бідний Іван і попадя	26
Брехня	30
Вівчар Василько і золоті гори	32
Вівчар, пан, його внук та бичок	37
Голий парубок	42
Гостина	46
Гуцул, чорнокнижник і цісар	50
Два брати	55
Дванадцять апостолів	77
Двом помогло	80
Дивакуватий Панас	82
Дідова дочка й бабина дочка	91
Дідові поради	102
Дотепний жарт	106
Дурень та чарівна сопілка	109
Дурний Тимко	114
Дурному ні в людях, ні дома	118

Життя і смерть	126
Жінка і курочка	129
Жінка й силач	130
За потрійну плату	134
Закопане золото	137
Заморське яйце	139
Заяче сало	142
Золота пшениця	144
Казка без правди	148
Кінець ознакомительного фрагмента.	151

Правда і Кривда: Побутові, моралізаторські казки та притчі

Аби гроші – гріха не буде

Жив собі піп. Та такий-то вже ласий на гроші був, що й не сказати. Ось одного разу в пана здохла собака. А той пан багатий був і любив собаку, як самого себе.

Подумав пан, поміркував і вирішив: «Похороню я свого любимого пса з попом та ще й коло церкви, на цвинтарі».

Узяв торбу грошей і – до попа. Так і так, мовляв, хочу, щоб ви собаку похоронили коло церкви з молитвами, як християнина.

Піп розгнівався, затував ногами.

– Бог за це вас покарає!

Тоді пан усміхнувся лукаво і показав попові торбу грошей.

Піп аж слину пустив, угледівши стільки грошей.

– І не подобає коло церкви собаку хоронити, – промимрив піп, жадібно поглядаючи на гроші, – та що зробиш, грошей жаль!

Зізвав піп півчу, і похоронили собаку коло церкви, як про-

рока якого. Минув місяць, а може, й більше, як до попа дійшла чутка: із синоду має приїхати сам владика оглядати його церкву.

Злякався піп. А що, як дізнається владика, що він собаку коло церкви похоронив? Біда буде!

Та й люди подекують, що він святе місце осквернив.

Піп думає, гадає, а далі й пригадав: недалеко від церкви живе такий собі Іван Нещасний. Метикуватий він на голову. От і пішов піп до нього за порадою.

Увійшов у хату, поздоровкався. А Іван Нещасний тоді цапа годував. Розказав він йому свою біду-горе. Іван усміхнувся, а далі й каже:

– Дайте торбу грошей, я поїду до владики, і все в порядку буде.

Попа аж скривило від таких слів. Та що поробиш – владика страху нагнав. Заплакав піп кілька раз і віддав Іванові торбу грошей.

Іван Нещасний налігав цапа за роги і пішов з ним у Київ.

Відшукавши владика, Іван Нещасний прямо з цапом зайшов до преосвященного.

– Що ти хотів, раб Божий? – гнівно запитав владика Івана, вгляdivши, що з ним і цап стояв.

– Прийшов, владико, – почав несміливо Іван, – щоб ось оцю тварину в попи посвятили.

Владика аж спалахнув увесь; затупав ногами, заскрипів зубами.

– Геть звідси! – крикнув не своїм голосом.

Тоді Іван витяг з-за пазухи торбу грошей і показав владика: дивіться, мовляв. Владика, вгляdivши стільки грошей, аж голову в плечі втягнув.

«Аби гроші, гріха не буде...» – подумав, а далі й каже:

– І не подобає цапа в попи висвячувати, та що ж зробиш: грошей треба.

Забрав владика гроші в Івана і висвятив цапа в попи, ще й документ дав.

Привів Іван цапа-попа додому, надів йому хреста на шию і жде парафії.

Через деякий час у село, про яке йде мова, приїхав той самий владика, що цапа в попи висвятив.

Приїхав і того ж дня довідався, що піп коло церкви собаку похоронив. Розсердився, аж побілів увесь.

Ззиває він тоді із сусідніх сіл попів, щоб суд вчинити над цим попом.

Зїхались попи.

Владика й рота розкрив, щоб винести страшний вирок над попом-безбожником, коли почув, як поблизу десь цап замекав.

Глянув і ледве не впав.

А то Іван Нещасний, почувши, що владика скликає всіх попів, і свого цапа-попа налігав за роги, документ у руки і до церкви.

І коли вже Іван недалеко від церкви, владика і вгляdiv йо-

го.

– Собаку теж Бог сотворив, – заспішив владика глухим голосом, – а тому гріха ніякого не буде, як її коло церкви похоронено!

Після цих слів розпустив попів, сів на фаєтон і був такий!

Баба і гладущик молока

Випросила собі баба гладущикок молока. Поставила молоко в запічку, а сама сіла коло нього, загнула ноги та й задумалась. «Коли б мені, Господоньку, теє молочко устоялося, то нароблю собі і сиру, і масла. Сир і масло продам та й куплю собі курку; курка яєць нанесе; підсиплю, курчата вигодую, продам та й куплю кабанця. Кабанець виросте, возьму за нього багацько грошей та й куплю конячку; конячку продам, куплю биченята. Запряжу я тії биченята до возика та й буду їхати на ярмарок; а як хто буде мене просити: «Бабко-серце, підвезіть!», то я ногою т-тур».

Баба спересоння сунула ногою в гладущик; гладущик полетів з запічка на землю і розбився в куски, а молочко покотилося білою річкою по чорній землі.

Батько й три сини

Жив собі чоловік, а в його було три сини; найменший був дурний. От як умирав батько, та й сказав своїм синам, щоб вони кожні Різдвяні свята носили йому вечерю. Прийшла черга старшому братові нести вечерю; він узяв цеглину, води та й пішов. Приходить на могилу та й каже:

– Тату, вставай, їж вечерю!

Батько встав, погриз цеглини, напивсь води, спитавсь, од якого сина вечеря, та й поліз знову у могилу. Прийшла черга середульшому нести; він боїться та й став просить найменшого брата, щоб той за його поніс вечерю. Середульший брат дав найменшому цеглину й води, той і поніс. Прийшов на могилу та й каже:

– Уставай, тату, вечерять!

Батько встав, погриз цеглини, напився води, спитав, од якого сина вечеря, та й поліз знов у могилу. Надійшли треті Різдвяні свята; найменший брат узяв борщу, хліба та й поніс вечеряти батькові. Прийшов на могилу, покликав батька.

Батько наївся та й спитав:

– Од якого сина вечеря?

– Од найменшого.

Батько тоді як свиснув! Коли це прибігає до його три коні, – такі гарні! Батько вирвав з їх по волосинці, дав синові та й каже:

– Якщо тобі треба буде якого коня, то ти запали з його волосинку, він так і буде.

Син узяв волосинки, поклонився та й пішов додому.

Коли це пішла чутка по всьому царству: хто доскоче конем до царівни (а царівна сиділа у високому теремі), зніме з неї перстень, то той візьме її за себе. Брати повибирали собі коней та й збираються в дорогу. Найменший син попросив і собі кобилу.

– Та куди тобі! – казали брати, а проте дали поганеньку кобилу. Він виїхав з села, узяв ту кобилу вбив, обідрав шкуру та й кричить:

– Сороки, ворони, свіже м'ясо!

Тоді сам вийшов у поле, запалив волосинку, коли прибігає до його сивий кінь. Він і каже йому:

– Неси мене до царя!

– Пане мій милий, пане мій любий! Лізь у ліве вухо, а в праве виліз та бери мені убрання хороше, а собі ще й лучче.

Найменший брат поліз у ліве вухо, а в праве виліз та зробився таким козаком, що й не придумать! Кінь і питається його:

– Як же тебе, пане, нести: чи поверх дерев, чи в половину дерев?

– Неси в половину дерев.

Кінь як поніс його! Ото нагнали вони братів; найменший брат і кричить:

– Гей, ви! Простиайте сіряки, щоб кінь копитів не пома-

зав.

Брати йому й послали сіряки. От розігнався кінь, як стрибоне! Підскочив до половини терема та й назад. Люди аж роти пороззявляли.

А брат найменший приїхав додому, поліз коневі в праве вухо, а в ліве виліз таким дурнем, як і був, прийшов додому та й сидить за грубою. Приїхали й брати та й хваляться:

– От так плигнув, – до половини терема!

Дурень виткнув голову з-за груби та й каже:

– Може, то я?

Брати аж за животи беруться та сміються. Дурень і поліз знов за грубу.

Стали збираться брати вдруге.

– Дайте й мені кобилу, і я поїду! – просить дурень.

– А та ж де? – спитали брати.

– Здохла!

Брати засміялись та й дали йому другу кобилу. Дурень убив і ту, обідрав шкуру та й кричить:

– Сороки, ворони, свіже м'ясо!

А сам вийшов у поле, запалив волосинку, – до його й прибіг кінь гнідий. Дурень і сказав йому:

– Неси мене до царя!

– Пане мій милий, пане мій любий! Лізь у ліве вухо, а в праве виліз та бери мені гарне вбрання, а собі ще й краще!

Дурень поліз у ліве вухо, а в праве виліз таким козаком! Кінь і питає його:

– Як тебе, пане, нести: чи поверх дерев, чи до половини дерев?

– Неси поверх дерев!

Кінь і поніс його поверх дерев. Нагнали вони братів, дурень і кричить:

– Гей, ви! Простиайте сіряки, щоб кінь копитів не помазав.

Брати й прослали сіряки. От розігнався кінь, як стрибнув, – на сажень до царівни не доплигнув, тоді назад і вернувсь.

Як приїхав найменший брат додому, вліз коневі в праве вухо, а в ліве виліз таким дурнем, як був і перше; прийшов додому, заліз за грубу та й сидить. Прийшли брати та й хваляться тим, що бачили.

– Може, то я? – сказав дурень з-за груби. Брати тільки засміялись.

От збирались брати і втретє. Дурень і собі попросив кобилу.

– А та ж де? – спитали брати.

– Здохла!

Вони дали й третю кобилу. Дурень обідрав з неї шкуру й кричить:

– Сороки, ворони, свіже м'ясо! – та й кинув.

А сам вийшов у поле та й запалив волосинку, – до його прибіг вороний кінь. Дурень і сказав йому:

– Неси мене до царя!

Кінь каже:

– Пане мій милий, пане мій любий! Лізь у ліве вухо, а в праве вилізъ, та бери мені убрання хороше, а собі ще краще!

Дурень поліз у ліве вухо, а в праве виліз таким козаком, що й Господи! Кінь і каже йому:

– Як же тебе, пане, нести: чи поверх дерев, чи до половини дерев?

– Неси поверх дерев!

Кінь як поніс його вище лісу, нижче хмари. От догнали вони братів; дурень і кричить:

– Гей, ви, простилайте сіряки, щоб кінь копитів не помазав!

Брати й попростилали сіряки. От кінь розігнався, як стрибонув, – доскочив до царівни. Найменший брат узяв у неї перстень, поцілував її та й поїхав назад. Як приїхав додому, поліз коню в праве вухо, а в ліве виліз таким дурнем, як був перше, прийшов додому та й заліз за грубу. Приїхали й брати та й балакають:

– От так плига! Він хороший, та й кінь до його!..

Дурень виткнув голову з-за груби та й каже:

– Може, то я?

– Чи не згубив ти останнього розуму? – засміялись брати.

Дурень і поліз назад за грубу.

Тим часом цар знов послав сказати, щоб збирались до його в дворець усі: й старі, й малі, й калішне. Брати й балакають між собою:

– Як нам вести дурня – сором; та треба вести – такий наказ!

От як зібрались усі в дворець, цар став їх гостити і медом, і вином, – усього такого багато! На останнє стала частувать усіх царівна. Частувала вона, частувала, коли прийшла й до дурня; дурень і бере чарку лівою рукою. Вона спитала:

– А правою чого ж ти не береш?

– Та забив палець.

– Ану покажи, чи здорово?

Дурень розв'язав палець, а перстень так і осіяв хату. Царські слуги тоді та того дурня умили, вимили з голови попіл, причесали, він і оженився з царівною, та й живуть собі!

Батько та син

Був собі батько, а в нього один син. От як став батько вже старий, так перестав його син поважати і жаліти так, як слід старого батька.

Одного разу почали вони молотити, і син на снідання нарізав беззубому батькові самих шкуринок, а собі брав м'якушку. Встав батько з-за столу голоднісінький, одначе пішов-таки молотити.

Як стало вже сонечко на обід, син і кличе батька обідати.

– Подожди, сину, – одмовив йому батько, – бо ще їсти не хочеться.

Підождав син трохи, а їсти дуже хоче; от він і кличе удруге батька, а батько оп'ять і каже:

– Та щось їсти байдуже.

Вже й сонце з обіду звертає, а вони все ще не йдуть обідати.

Дивується син, що батько й досі не йде обідати, та й питає:

– Чому це ви, тату, й досі не голодні? А в мене аж шкура болить – їсти хочеться.

– А тому, – одмовив йому батько, – що їв шкуринки, а в шкуринці увесь хліб; м'якушка ж все одно що й трава, в її сили немає...

З тої пори став син собі шкуринку зоставляти, а батькові м'якушку.

А тому того й треба.

Біда

Жив собі багатий піп, і мав лише одного сина. Той змалку нічого не робив. Коли підріс він, віддав його піп до школи. Прийшов час – оженив сина. А після батькової смерті той залишився на його парафії.

Ось одного разу молодий піп подумав: «Люди говорять, що їм біда. А я зріс, оженився і жодної біди на світі не знаю!»

Наказав він слuzі закопати на тракті слуп і на ньому написав з одного боку версту, а з другого прибив таблицю. На таблиці написав, що відколи живе, жодної ще біди не знав.

Їхав тим трактом цар. Дивиться: з одного боку слупа написано версту, а з другого – таблиця прибита. Каже він фурманові:

– Піди-но прочитай!

Скочив той з карети, пішов і читає вголос. Цар послухав, щось записав і поїхав.

Приїхав цар додому і затребував до себе попа. Але те було не так швидко: може, через місяць, може, через два приїжджає піп до царя.

– Здорові були, ваша імператорська величність!

– Здоров! – відповідає цар. – Ну, що скажеш?

– Не знаю, чого ваша величність мене викликали.

Цар тоді каже:

– Ти зріс, оженився і жодної біди ще не знав?

– Так, ваша імператорська величність.

– Як же це?

Піп розповів, що його батько був багатий і при цьому він ніякої біди не знав. Коли ж помер, усе багатство синові залишив і попом зробив, він теж лиха не скуштував.

Розгнівався цар тоді і каже:

– Я царством керую, чому ж я біду знаю?.. Ну, загадаю тобі три загадки. Якщо відгадаєш, то буде тобі прощено, а не відгадаєш – голова злетить з плечей!

І дав йому цар строку три доби, щоб відгадав:

Чи вище до небес, чи в землю глибше?

Скільки на небі зірок?

Що цар думає?

Пішов піп додому. Сидить він і думає, але нічого не може надумати, як на ті загадки відповісти. Прийшов строк іти до царя давати відповіді.

Приходить піп до царського двору, дивиться: стоїть на варті солдат. Питає він його, чи є цар. І такий сумний на вигляд. Той солдат дивиться, що піп сумує, і питає про причину.

– Що тобі казати, – відповідає піп, – адже однаково ти мені нічим не допоможеш!

Та все ж таки розповів солдатові, навіщо його цар викликав і які загадки дав. Тоді солдат каже:

– Скидайте, панотче, свій одяг, вбирайтеся в мій і стійте на моєму місці. А я піду до царя загадки відгадувати.

Обмінялися вони одягом, солдат пішов до царя, а піп став на його місце вартувати.

Приходить солдат до царя, привітався.

– А що, відгадав загадки? – запитує цар.

– Відгадав, – каже солдат.

Цар питає:

– Ну, скажи, чи вище до небес, чи глибше вниз у землю?

– Ні, ваша імператорська величність, вниз глибше.

– Чому ж?

– Бо мої дід і прадід, батько й мати, брат і сестри як пішли туди, то й досі їх нема. А в небесах, коли б'ють у барабани, то все чути.

– Ну, а скажи, скільки зірок на небі?

Переодягнений солдат витягає з торби купу вовни, настриженої з вівці, і каже:

– Ось стільки, прошу глянути, ваша імператорська величність.

Цар питає:

– А ти вірно полічив?

– Прошу перевірити! – відповідає той.

– Ну, а тепер скажи мені, що я думаю!

– Ви думаєте, що я піп, а я – солдат.

– А піп де?

– На моє місце став!

Дав тоді цар солдатові відставку, а піп служив на його місці, поки не відслужив строк.

Бідний гуцул і старий опришок

Жив раз гуцул Дьорко. Його називали в селі каліцуном, бо в дідичевім лісі на нього упала підтята смерека і поламала йому ноги. Вкалічів неборака. Якось приповз до пана й каже:

– Адить, паночку, моя біда без дощу росте – ноги як чужі. Дайте мені якусь іншу службу, аби міг навсидячки робити.

Та пан засміявся:

– У мене є кому пір'я дерти. Шукай собі іншого газду.

– Та як мені шукати? Хоч їх дідько усюди насіяв – я не годен до них доповзти.

Дідич його вигнав.

Дьорко зціпив зуби, подався додому. В хаті п'ятеро дітей, а хліба – ні кусня. Жити стало тяжко: голод, як якийсь казав, – псові рідний брат.

Дьорко покликав старшого хлопчину:

– Назбирай, Васильку, яблук і понеси до пана, може, щось нам за них дасть. Злидні встиду не знають.

Хлопчик набрав яблук і – до панської садиби. А дідич саме шпацірував з гостями на подвір'ї. Василько поклонився:

– Адить, ненько послали вам, пане, малий подарунок.

Дідич узяв яблука, почастував гостей і згорда сказав:

– О, видите, видите, як мене люблять сільські люди?

– А ви їх теж? – запитали гості.

– Го-го, де би ні!.. Як ся має ненько? – обернувся дідич

до хлопчини.

– Як розбитий горнець. Лежать на печі... – відповів дітлах.

– Спочивають?

– Ні... Не можуть ходити, бо тоді, як ще робили в лісі, то ваша смерека їм ноги поламала. Сидимо голодні, а мама кричить: «Що я вам зварю? Нате, їжте вже мене!...»

Пан почервонів. Він такий скупий, що не дав би іншому й соломи на перевесло, але перед гостями вийняв крейцера і простягнув хлопцеві:

– Йди собі, малий брехуне!

Василько поніс крейцера додому. Мати нараз купила кукурудзяної муки і зварила чиру. Всі повечеряли.

Та невдовзі голод припік знову. Каменя не вгризеш і дітей не виженеш за ворота. Дьорко каже синові:

– Назбирай, Васильку, грушок і понеси до пана. Може, за них щось дасть.

Хлопчик хутко назбирав грушок і – до дідича. А той сидів з гостями на ганку. Василько дав панові грушки.

– Наші ненько сказали, аби я поніс вам оцей подарунок.

Дідич усміхнувся, почаствував грушками гостей і почав хвалитися:

– А видите, про мене пам'ятають! – І тут же спитав хлопця:
– Як ся має ненько?

– Пухнуть з голоду, а з ними всі ми.

Дідича від злості аж пересіпнуло. У пса легше випросити

кістку, ніж у нього крейцера. Але й цього разу засунув руку до кишені й дав мідного гроша.

– Ну й сміхованець ти, Васильку! Йди вже собі, йди...

Хлопчина побіг. Мати знову купила кукурудзяної муки, наварила чирю. Один раз наїлися.

І далі голодні. Та в пана милосердя, як у лисого волосся. Дьорко сказав синові:

– Піди, Васильку, ще до Пруту і наловиш риби. Може, пан за неї дасть якогось крейцера.

Син наловив повний кошик риби. Пішов із тим до панського двору. Дідич з порога позирав, як працюють слуги.

Василько поклонився:

– Ненько сказали...

Дідич аж посинів:

– Ану, жебраче, біжи звідси, щоб і духу твого тут не було, бо випущу пса.

Як почув Василько про панського пса, то так утікав, аж п'яти губив. Відбіг далеко, відхекався і йде додому плачучи.

Коло високої гори, гейби з-під землі, перед ним з'явився старий дід.

– Чого сумний, легіню? – спитав.

– Та як не сумувати, коли я поніс дідичеві риби, а він мене вигнав.

– А ти чий?

– Дьорків, що йому смерека ноги поламала.

– Не дав би ти мені тієї риби?

– Берить, дідусю! Ще одна лишилася, а решту загубив, коли тікав від пана.

Дід зварив рибу, з'їв і похвалив:

– Ще-м не їв такої відколи живу. Рости великий, хлопчику! Тепер дай мені свій кошик.

Дід зайшов до печери, а вийшов звідти з кошиком, повним золота.

– Понеси це ненькові, аби не вмирав з голоду, – сказав.

Той дід був колись побратимом Довбуша. По смерті ватага пантрував печеру, де лежали Довбушеві скарби. Давав по троху золота всім тим, кого нужда припала.

Хлопець прийшов додому.

У хаті було втіхи штири міхи. Мати купила хліба і до хліба. Відтак придбали корівчину, і стало легше дихати. Ненько звівся помалу на ноги, бо за гроші знайшовся і доктор. Люди дивувалися, що каліцун знову зелену траву топче.

Дідич не повірив і сам прийшов до Дьорка.

– Звідки маєш гроші, чоловіче?

Дьорко розповів, і пан собі подумав: «Ади, за здохлу рибу дав цілий кошик золота. Як я йому повезу кілька чір дарунків, то старий мені віддасть усі Довбушеві скарби!..»

І наклав аж п'ять возів усілякого добра: калачів, меду, яєць, шовку. Повіз у гори.

Дід вийшов до нього. Забрав добро у печеру, завів до неї й пана. Печера вся виблискувала в коштовному камінні, золоті та сріблі. Очі засвітилися у пана, як у вовка.

Та дід йому сказав:

– Як бачу, ти багатий, у тебе є все, бракує лише цього, – і припасував до голови пана цапині роги. – І це тобі ще треба... – припасував хвіст.

Роги й хвіст умить приросли так, що ніяка сила їх не відірвала б. Пан щось хотів сказати, але з його рота виходило тільки одне мекання.

Дід витрутив його із печери. І на цьому скінчилася казка.

Бідний Іван і попададя

Давним-давно жив собі бідний наймит Іван. Та так-то вже бідно жив, що й не сказати. Думав Іван, думав та й надумав піти на заробітки.

Ішов день, ішов два, а на третій день під вечір прийшов він у одне село та й пішов до попа на роботу найматись. Попа не було вдома, десь правив службу Божу в другому повіті. Поговорив Іван з попадаєю та й залишився на ніч.

Каже йому попададя:

– Є в мене робота, не легка і не важка. Якщо добре зробиш – добрі гроші заплачу.

Іван не від заробітку, то й погодився.

От і каже йому попададя:

– Вмер оце недавно наш батюшка і попросив перед смертю, щоб його поховали в мішку в річці в нічну пору, тоді його душа скоріше в рай попаде.

Здивувався Іван, проте не сказав ні слова: «Чи в річку, то і в річку, чорт з ним. Якщо йому так забандюжилось, відтаскаю». Іван і не зна того, що минулої ночі ночували в попаді три багаті попики, що попададя, побачивши в них багато грошей, підлила отрути в наливочку та й відправила їх грішні душі на той світ, а тепер вона хоче і сліди змить.

Отож повела попададя Івана в темну комору, дала йому мішок з попом та й каже:

– Дивись же, кидай аж насеред річки.

Узяв Іван мішок на плечі, аж присів, і поніс до річки. Приніс, укинув у річку та й каже:

– Ну й важкущий-таки, видно, гріхів багато, заважили; пливи тепер у рай чи в пекло, про мене хоч куди.

Іде Іван до попаді та й думає: «Ну, добре зробив». А попададя зустріла його та й каже:

– А як же ти, сякий-такий, носив, як він ось тут і лежить?

Почухав Іван потилицю: «Оце так штука». А попададя його підгонить:

– Бери мерщій та неси, а то через тебе, ледащо, мій батюшка і в рай запізниться.

Нічого робити, звалив Іван мішок на плечі та й поніс. Укинув попа в річку, став та й дивиться, чи не буде знову вилазить. Ні. Витер Іван мокру чуприну та й пішов до попаді. «Ну, тепер уже, – дума, – відпочину».

Та де там! Не встиг він на поріг ступнути, як попададя уже сичить:

– Ну, вже як таких наймати, то тільки гроші платить! Як же ти, бісів сину, робиш, мішок з попом знову дома. Може, ти його й не носив?

Розсердився Іван та й каже до попа, що в мішку:

– Ну, тепер ти в мене не втечеш!

Скинув мішок на плечі третій раз та й приніс до річки. Приніс, поставив мішок на березі, знайшов камінець, прив'язав та й укинув з найкрутішого берега.

– Ху! – зітхнув Іван і поплентався до попаді, ледве ноги несе.

Ішов він, ішов, коли глядь – з другого кінця іде батюшка з хрестом і прямо до матушки в двір (то ж батюшка повертався вдосвіта із служби Божої додому). Як глянув Іван, аж серце в нього забилося:

– А, так я тебе ношу однією дорогою, а ти тікаєш додому другою? Спіймався! Я тебе набігаю!

Схватив Іван камінь і вбив попа. Убив, закинув на плечі і побіг до річки бігом, бо вже починало світати. Біг, від гніву не почував ні втоми, ні ніг під собою не чув. Коли це сторож з калаталом як закричить:

– Хто йде?

– Чорт попа несе! – відказав Іван та й подався. Приніс до річки, прив'язав два камені до шиї та й укинув з крутого берега.

– Аж тепер, – каже, – ти не вилізеш!

Та й повернувся до попаді. Іде та й думає: «Бач, який святий та божий, ані стида, ні совісті; я його однією дорогою ношу, а він другою тікає. Хотів уморити чоловіка, а ще йому в рай».

Прийшов Іван, а попадя його зустрічає рада та весела.

– На ж, – каже, – Іване, тобі гроші за роботу, аж тепер ти молодець, батюшка не вернувся.

Взяв Іван гроші та й каже:

– Якби знав, що мені з вашим батюшкою така морока бу-

де, то й не брався б. Тільки відніс його втретє, вертаюся до вас, аж глядь – з другого боку прямо в двір біжить, та ще й з хрестом. Узяла мене злість, думаю: «Так доки я за ним буду бігать?» Як тарахнув каменюкою, схватив на плечі та в річку його, ще й два камені до шиї прив'язав. Тепер уже чорта вилізе!

– А-а-а! – закричала попада та й зомліла.

– Вам і сам дідько не вгодить! – сказав Іван та й пішов своєю дорогою роботи шукати.

Брехня

Захворів десь якийсь-то цар та й наказує усім панам, усім мужикам, усім міщанам, щоб заходились його розважать та брехні казати, та такої, щоб у ній і словечка правди не було. От пани що не збрешуть, так один одному завидує, та і кажуть, хоч яка там брехня, що то правда. От знайшовся один мужик.

– Я, – каже, – можу.

– Ну, бреши.

– Як жили ми, – каже, – ще з батьком та хазяйнували, так була у нас нива за тридцять верст од нашої оселі, а одного году та така добра пшениця зародила, одразу поспіла і сиплеться. А нас у батька було семеро братів; як пішли ж ми косить, а хліба і забули взяти, та косили безперестань сім день і сім ночей, не ївши й не пивши; а як прийшла неділя, ми додому – вечеряти. Прийшли, а саме мати таких гарячих галушок подали. От посідали ми коло порога, а там та лежав у нас камінь. Я як сів на той камінь, як ухватив галушку, так вона крізь мене і проскочила, та ще і крізь той камінь пройшла, та аж на сім сажнів у землю ввійшла!

Тут пани зараз:

– Це, – кажуть, – може бути: сім день чоловік виживе, не ївши; а що камінь галушка пройняла, то, може, він млиновий; це, – кажуть, – ще не брехня.

От на другий день звать його знову брехні казати.

– Я, – каже мужик, – як почав сам хазяйнувати, так усе ходив на охоту, та був у мене такий хорт, що я його ніколи не годував. От раз поїхав я з ним на охоту та й зігнав зайця, тукнув на хорта, хорт за ним; як догнав же, так і ковтнув. тільки задні ніжки трошки видно. Я тоді з коня та за хорта: як устромив йому руку у рот, так і вивернув, як рукавицю, та після ще сім год з тим хортом полював.

Пани вп'ять:

– Це не брехня; це все може статись.

Звісно, панів завидки беруть, що як же мужик та покрива їх перед царем. Почали царя розбалакувати, почали розбалакувати та й завірили, що це правда.

От і на третій день іде він до царя. Цар сидить, а коло його увесь чин, генерали, сенатори усі. От мужик і каже:

– Як хазяйнували ми з батьком, так оцей пан позичав у нас сто тисяч, а оцей – п'ятдесят, а цей десять, – та так на усіх по йменню зве і гроші вищитує.

Цар і пита.

А панам же сором сказати, що мужик краще за них збрехав, та:

– Правда, правда.

– А коли правда, то й заплатіть.

Треба їм платити. Той забрав гроші, та ще і цар йому щось дав, та й пішов собі.

Вівчар Василько і золоті гори

Жив бідний парубок Василько. Щоб якось вилізти із злиднів, пішов у світ, куди очі дивилися. Але ніде не міг знайти роботу – мозолів набити, щоб гріш заробити.

Одного дня дізнався, що можна би найнятися в багатого дідича. Але йому сказали:

– Не йди до того шкуродера. Він не дає наймитові їсти.

Василько звик до всякої біди, тому не злякався. Пішов до пана найматися. А той здивувався:

– Ти, легіню, хочеш робити у мене?

– Хочу.

– То роби за їжу. Будеш вівці пасти. Але як десь загубиш хоч одне ягнятко, здеру з тебе шкуру.

Що мав бідний робити? Похилив голову та й каже:

– Добре, пане, так буду робити, аби ви не здерли з мене шкуру.

Та й вигнав парубок на пасовисько тисячу овець. Їх було – як тих зірок на небі. Пас цілий тиждень, потім ще один. А якось перед вечором неподалік від нього сів орел і попросив:

– Дай мені, вівчарику, ягнятко, бо я такий голодний, що не можу літати.

Шкода стало красного орла, і Василько відповів:

– Вибирай собі ягнятко, але знай: як пан здере із мене шкуру, то ти будеш винен!

– Не журися, нічого не буде... – орел схопив ягня і полетів.

А хлопець боявся – довго не гнав овечок додому. Вернувся пізно ввечері, і пан не став овець рахувати.

На другий день знову прилетів орел. Парубок не шкодує дідичевих овець.

– Бери, орлику, та знай: як пан здере із мене дві шкури, то ти будеш винен.

– Не гризися, не буде біди.

Орел схопив ягня і полетів.

Увечері Василько пригнав отару пізно. Знову пан не рахував овець, бо їх було стільки, що одної ночі не вистачило б порахувати всіх.

На третій день орел голодний знову. Парубок дав ще одне ягнятко. Орел схопив ягня і полетів. Потім повернувся і сказав:

– Ти добрий, Васильку. Хочу віддячити тобі. Сідай-но на мене – понесу тебе на золоті гори і шовкові трави.

Парубок сів на орла. Птах піднявся аж під саме небо й летів довго-довго. Нарешті спустився на золоті гори і сказав вівчареві:

– Не бери собі багато золота, бо як зійде сонце, то спалить тебе.

– Добре, орлику!

Василько набрав у пазуху золота, сів на орла і полетів до панських овець. А увечері пригнав отару додому і ліг на току

спати. Ніч стояла темна, без місяця і зір, але довкола хлопця було видно, як удень. Пан подумав, ніби на току хтось підпалив снопи. Вибіг із палацу і почав кричати:

– Гвалт, горимо! Уставайте, люди!

Василько схопився і – гайда тікати. Дідич як уздрів, що вогонь тікає, то дуже здивувався:

– Чекай, не тікай, хто ти?

Вівчар зупинився. Пан підійшов до нього і спитав:

– Що таке? Що світиться із твоєї пазухи?

– Золото, пане.

– Звідки маєш?

– Мені орлик дав... – і Василько розповів, як до нього тричі прилітав орел і як потому з великої вдячності поніс його на золоті гори та шовкові трави.

Дідич попросив:

– Любий мій вівчарю, завтра я теж вижену отару...

– Най буде й так, – погодився Василько.

Уранці пан устав дуже рано і пішов із вівцями.

Походив по пасовиську, і раптом перед ним сів на траву орел.

– Ти що робиш тут, пане? – питає орел.

– Овець пасу, орлику.

– Дай мені одне ягня, бо я дуже голодний.

– Дам, та понеси мене на золоті гори та шовкові трави.

Орел відповів:

– Мушу спочатку поснідати, аби мав добру силу.

– Бери собі одразу ягня, – утішився дідич.

Орел зловив ягнятко і з'їв.

А потім сказав:

– Сідай, пане, на мене!

Дідич сів. Орел понісся попід саме небо. Незабаром прилетів на золоті гори та шовкові трави. Сів і каже дідичеві:

– Не набирай, пане, дуже багато золота, бо сонце тебе розтопить.

Панисько й чути не хотів, що наказував орел. Як кинувся на золоте каміння, то гейби гриз його. Пхав у кишені, в пазуху, пов'язав spodні – та й туди набрав. Потім скинув із себе сорочку і загорнув до неї купку золота. Наостанок наклав золотих каменів повний капелюх. І аж тоді сів на орла. Але коли орел злетів під небо, сонце так припекло, що дідич розтопився, як той віск, і скапав на землю.

Увечері Василько пригнав вівці, а пані питає:

– А де пан, вівчарю?

Василько відповів:

– Він полетів на золоті гори та шовкові трави і лишився там...

– Ади який! А мене покинув?.. – розсердилася пані. – Завтра і я полечу туди!

Уранці пані встала й пішла з вівчарем. Трохи постояла серед пасовиська, і перед нею сів орел.

– Дайте мені одне ягнятко з'їсти, бо я дуже голодний.

– Дам, орле, але маєш понести мене на золоті гори і шов-

кові трави.

– Добре, пані. Спочатку наїмся, аби мав добру силу.

Орел наївся, узяв пані й полетів у небо. Сів із нею на золотих горах і шовкових травах та й застерігає:

– Ой, не беріть, пані, багато золота, бо сонце вас розтопить!

А пані як побачила купи золота, то не тямала, що робить. Понабирала золота, куди лише могла. Стала такою грубезною, що як сіла на орла, то він аж присів. Ледве піднявся у повітря. Тут сонце пригріло, і пані стала танути – скоро скапала, як свічка.

Орел прилетів на пасовисько сам.

Тоді Василько попросився з орликом, вернувся додому. Полагодив свою стару хатку й почав газдувати: купив три овечки, сокиру, обценьки й клевець. І тут нашій казці настає кінець.

Вівчар, пан, його внук та бичок

Був – не був, та кажуть люди, що був, дуже багатий пан-дідич. Мав він плохоумного внука. Нічого той пан не любив, лишень свого внука, і ніяк не міг знайти слуги, який би чогось навчив малого.

Не раз пан привозив слуг, але більше як тиждень ніхто не міг у нього втриматися.

Вже, може, й сотий раз іде пан у далеке село слуги шукати. Бачить: хлопець пасе вівці й співає. Під'їжджає пан ближче, питає:

– Чого, хлопче, співаєш?

– Аби не плакати, пане.

– Чи не пішов би ти до мене на службу?

– Та я на службі – чужі вівці пасу.

– А що тобі платять?

– Та що багач платить? Привезе мамі дров на зиму, а я за це мушу йому ціле літо вівці пасти.

– Я тобі заплачу більше. Сідай зі мною, то хоч щось побачиш. Ти, певне, й міста ще не бачив?

– Не був ще в місті. Але я без маминого дозволу не поїду.

– А де твоя мама?

– В он тій хаті.

Поїхав пан до його матері й каже:

– Газдине, пустіть сина на службу. Він буде в мене пасти

вівці, телята, з моїм онуком бавитися, а я добре платитиму. Кажете, він за фіру дров літо пастушить?

– Та так.

– Я вам дров привезу не одну фіру та й ще мій слуга на-рубас, а сина давайте мені на службу.

Пан нащобетав – жінка повірила й відпустила хлопця.

Привіз дідич його додому й посилає худобу пасти.

– Пане, – каже новий слуга, – буду вам і вівці, і коні, і велику худобу – все буду пасти, але купіть мені сопілку, бо без сопілки я не можу бути пастухом.

– Го-го-го! Чого захотів! Сопілки? Я на сопілки грошей не маю. Йди собі та й по вербах шукай сопілки.

– Та з верби, пане, погана сопілка.

– А що я тобі зроблю?

Не допросився в пана сопілки. Пішов, знайшов ліщину, мучився-мучився – викрутив з неї сопілку. Зробив ще воронки – ой, як виліз на стрих, як заграв! А той панок-онучок прибігає та й каже:

– Чуєш, Іване, навчи мене грати.

– Скажи панові, най моїй матері дров привезе, та й навчу.

Малий побіг, а дідич каже, що не втечуть дрова, хай почекає.

Просить малий навчити.

– Добре, – погодився Іван. – Клади пальчики на воронки, перебирай ними й дуй у сопілку.

Панич дув, перебирав, а музики нема. Мучиться Іван з

малим цілий день, а дідич стоїть унизу та й слуха, як слуга вчить його онука. Набридло Іванові та й каже він:

– Хоч ти й дідичів онук, але такий дурний, як той цап на мості. Я би борше корову танцювати навчив, ніж тебе на сопілці грати.

А пан, коли вчув це, підлазить по драбині на стрих та й питає:

– Що ти, Іване, сказав?

– Та кажу, що я би скоріше корову навчив танцювати, ніж вашого онука на сопілці грати.

– А бичка міг би навчити?

– Міг би й бичка.

– Знаєш що, Іване? – каже пан. – В мене є бичок, який має вже два місяці, навчи його танцювати – тобі добре заплачу.

– Ой, пане, ви обіцяли мені за службу платити – досі ще моїй мамі дров не завезли, а вже зима йде.

– Я тобі гроші дам.

– Ви мені, пане, дайте того бичка додому і гроші дайте.

– Бери, Іване, бичка й гроші. Але коли я буду знати, що мій бичок – танцюрист?

– Я прийду й скажу, коли вам їхати по танцюриста.

– Добре.

Взяв Іван гроші, взяв бичка, пригнав додому, потримав до зими, а взимку відвів на ярмарок і продав. Каже матері:

– Будемо класти хату. Я маю гроші, то треба їх у рух пустити.

Побудував Іван хату, але треба чогось і до хати. Приходить навесні до дідича:

– Добрий день, пане!

– Добрий день, Іване! Що там мій бичок робить?

– Го-го-го, пане. Бичок і танцює, і до школи ходить.

– Та що ти кажеш, Іване?

– Те, що чуєте, пане. Треба грошей.

Пан почухався в голову та й дав калитку грошей.

– А як далі буде, Іване?

– Та так буде, пане, що навчиться він читати-писати, а я прийду і скажу, щоби ви приїхали в нього екзамені приймати.

– Добре, Іване.

Іван купив собі поле за ті гроші та й сміється:

– Тепер, мамо, будемо жити, як пани.

Але минув рік – треба йти до пана. Питає дідич:

– Іване, що там мій бичок робить?

– Го-го, пане! Бичок вчиться на суддю. Треба йому на два роги дві шапки, треба четверо чобіт, треба великого плаща, треба вбрання нового – зима йде, пане. Йому соромно в будь-якому вбранні ходити.

Каже пан:

– Го-го-го! Як він мені дорого коштує!

– Але ви, пане, будете мати свого суддю.

– Та добре, добре, Іване.

Дав пан нову калитку грошей.

Минуло три роки. За цей час Іван перебрався з села до міста, купив собі каменицю, оженився – вже жінку попід руку водить. А в тім місті був суддя Бик. Приходить Іван до пана, та й пан питає про свого бичка.

– Поздоровляю вас, пане, – каже Іван. – Він уже не бичок, а суддя Бик. А таки зробився, що й не пізнаєте. Запрошує вас приїхати завтра на сніданок, але до нього, пане, тепер треба стукати в двері.

– Добре, Іване.

Розказав Іван, де мешкає суддя, і пішов собі з жінкою на прогулянку. Другого дня дідич приїжджає до судді Бика, постукав – Бик відчиняє двері, а дідич видивився, що з його бика зробився такий пан.

– Ну що ти, бицю мій, тут робиш? Що їсти тобі тут дають? У мене ти би сінце їв, січку.

Суддя Бик як закричить:

– Шандари! Поліція! Арештуйте його! Він якийсь помішаний!

Пан розсердився та й як улупить суддю:

– Йой, бицю!.. Ти мої пальчики ссав, а тепер хочеш мене арештувати!

А потім пан суньголовою давай втікати по сходах, аби не заарештували.

Так Іван з паном розрахувався.

Голий парубок

Жив на світі голий парубок. Лише купить собі одєжину, а вночі щось увійде і поїсть, подере її. На другий день – знов голий. Подарує хтось – таке саме.

Приходить він до пана і проситься на службу. Пан подивився на нього і каже:

– Поганий з тебе наймит буде, як ти не можеш навіть на вбрання заробити.

– Буду, пане, вам добре служити.

– То служи за те, що я тебе вберу і буду годувати.

– Най буде.

Дає йому свій поношений одяг, а на ранок виходить наймит надвір голий. Пан розсердився і каже:

– Будеш тепер ходити і їздити так, як є.

Але підійшов до нього якийсь дідусь і питає:

– Чи ти, сину, такий нещасний, що так ходиш?

– Дідусю, я нічого не годен собі придбати, бо щоночі якась біда їсть і рве мою одєжу.

– А ти тютюн маєш?

– Тютюн маю, бо ношу в кулаці.

– То дай закурити.

Дає дідусеві тютюну, закурили, і дід радить:

– Йди, хлопче, до пана і проси, аби він дав тобі за службу ту гранітну скалу, що стоїть серед його поля. Підеш цієї ночі

туди ночувати. Але не спи, лиш дивися, що буде зі скалою робитися. Що би там не було, не займай. Лише останнє, що залишиться, злови і добре бий. Тоді будеш знати, чому голий ходиш.

Приходить наймит до пана і просить дати за службу скалу, що серед поля. Пан витріщився на нього і розсміявся.

– Я тобі, голяку, задурно даю ту скалу, бо з неї хісна не маю ніякого.

Не ночує наймит в пана, а скоро смерклося – йде спати на свою скалу. Опівночі з усього світа злізлося гаддя, вужі, ящірки, мавпи і почало той камінь гризти. Поки зазоріло, згризли до половини. Перед днем все розлазиться, розбігається, лиш одна мавпа посилено гризе скалу і пищить.

Парубок має добрий ціпок, ловить мавпу і починає добре її молотити. Вона проситься:

– Йой, чоловіче, не бий мене. Скажу тобі все, що хочеш.

Перестав бити і питає:

– Чого я вічно голий ходжу?

– На це я тобі таку раду дам. Йди на край села, там є бідненька хата, а в тій хаті дві дівчини живуть. Старша має двоє щастя: одне своє, а друге – твоє. Оженися на ній. Як будете газдувати, то ніколи не кажи, що щось твоє – лише жінчине.

Голий парубок закрив грішне місце лопухами і прийшов на сватання.

– Чого ти, парубче, загостив до мене? – питає його дівчина.

– Женитися.

– Та чи ти не бачиш, яка я бідна? І ти теж, певне, нічого не маєш, як без штанів та без сорочки прийшов. Де ти працював, що нічого не заробив?

– Тепер не питай, чому я голий. Буду і вбраний, лише віддавайся за мене.

Дівчина подумала і погодилася вийти заміж. Просить парубок землі у пана, але той каже:

– Коло скали, яку я тобі дав, є така рінь, що нічого рости не хоче, крім каміння. Як хочеш, то візьми собі.

Він подякував панові і говорить:

– Най то буде не моє, а жінчине.

Купує дівчина йому вбрання на весілля. Він одягнув і каже:

– То не моє, то жінчине.

Встає на другий день, а вбрання ціле – ніхто не знищив. Йде він до скали, а на ріні нема ані камінчика – чиста земля, хоч зараз ори. Посіяв господар пшеницю і промовив:

– То не моя, то жінчина.

Така пшениця вродилася, що він з ріні більше зібрав, як пан з усіх ланів. Через рік-другий став він з жінкою багатшим, як його пан. Дідич якимось зустрічає його на полі і питає:

– Скажи мені, чого тобі так гарно хліб родиться? Таж ти колись голий ходив.

Він відповідає:

– Дивіться, пане, яка цього року моя пшениця буде. Зеле-

на, дорідна, густа.

Нараз пшениця пожовтіла, почала сохнути, падати. Але господар говорить:

– Я забувся, що то не моя пшениця, а жінчина.

Пшениця знову стала весела – зазеленіла, зашуміла.

А господар каже до пана:

– Бачите, пане, що то не мій хліб...

І казка ця не моя. Я почув її від одного діда старого.

Гостина

Були собі чоловік та жінка. Молоді ще обоє, дітей не мали, жили на хуторі, далеко від села і мало з людьми зналися, то й сумували, що ні вони до людей, ні люди до них не ходять. Обридло їм таке самотнє життя, і вони собі надумали ось що:

– Ти, чоловіче, – каже жінка, – іди собі куди-небудь сьогодні з дому та переночуй, а завтра в обідню пору прийдеш до мене неначебто в гості, а наступного дня я до тебе прийду.

– Добре, – каже чоловік.

Та й пішов. Десь блукав по лісу до вечора, ліг під копицею сіна, переночував, дожидається того завтрашнього дня. А жінка вдосвіта заходилася по хазяйству: спекла пиріжків, курку, наварила локшини до молока, спряжила кабакових зернят та ще й наварила варенухи. До сніданку зовсім упоралася, причепурилася гарненько, сіла на лаві та й дожидає свого гостя.

А тут і гість у хату:

– Здоровенькі були! Як ви тут, Бог милував?

– Та ще до якого часу, Богу дякувати! Живемо нічого собі.

А ви ж як?

– Та так собі, не дуже-то!

– Ну, то сідайте ж у нашій хаті, дорогим гостем будете!

– Спасибі! Сядемо.

Отут вона йому зараз на стіл і печене, і варене, поштує та

припрошує. І отак вони собі любенько їли, пили, гуляли, що їй незчулися, коли їй смеркло.

– Тепер же, чоловіче, я піду, а ти тут зоставайся, та давай усьому порядок. Просо на кашу стовчи, там у горшку сметана, то масла збий, та на курчат поглядай, щоб ворона не похапала, а я піду. Трохи мені тільки неначе боязно, як ти тут даси собі раду!

– Та не бійся, жінко! Невже ж таки я дурніший за бабу! Все справлю – побачиш!

Пішла вона, а за нею побіг в ліс і цуцик Рябко. Чоловік ліг і зараз захропів. Прокинувся наступного дня, аж сонечко вже високо. «Е, нічого, до обіду упораюся! Хіба тут великого розуму треба? Перше всього – затопити піч, а там все вже піде, як по маслу».

Затопив і почав товкти просо в ступі на кашу, та згадав про той горщик із сметаною – дістав з полиці, прив'язав собі ззаду на спині до пояса – думає: «За одним заходом і пшоно стовчу, і масло зіб'ю».

Виліз на ступу – товче, той горщик і собі товчеться по спині та підскакує, аж виляски йдуть, а та сметана хлюпається і на спину, і на землю, а він товче!

Коли чує: кури закричали. Він прожогом надвір, аж капошна ворона несе одне курча.

«Е! Стривай же, я ж тобі штуку встругну!»

Загнав курчат в сіни, половив, пов'язав валом одне до одного і випустив знову надвір. Спіймав гуску, зарізав її і по-

чав скубти. Скуб, скуб та й пригадав, що ще закришки немає на борщ, і корова в оборі не годована, і недоена, бо реве, аж обора гуде! Схопив відро і дійницю, та до корови, аж тут здоровенна шуліка як ухопе одне курча, а за ним всі десятеро так і поїхали вгору, і як язиком їх злизало!

– А сто ж чортів його матері з такою роботою!

Та нічого не вдієш. Забув з досади і про корову, і повернувся до хати. Та знов до ступи. Висипав пшоно в горщик, до діжки – аж в ній і води нема.

– А не сто чортів його матері з такою роботою!

Побіг по воду, налив у горщик та до печі, аж там все вигоріло і погасло.

– Чи не сто чортів!

Сюди, туди за сокирою, але, згадавши, що жінка часом ховає дрова під піл, поліз туди... аж нема!

– Чи не сто чортів з такою...

Аж тут двері – рип! І входить жінка, а за нею рябенський песик, що ходив з нею в ліс.

Поздоровкалась до нього – сіла на лаву та й сидить. А кругом таке, що хоч з хати тікай! Хата не метена, пір'я по всій хаті, чоловік її увесь в сметані і в пір'ї – чиста проява! А той песик був голодний, хватить ту гуску та ходу з хати!

– О дивіться, дивіться, – каже жінка, – ваша щоця та вашу гусю вхопила!

Тут уже він не видержав:

– І не сто ж чортів твоїй матері!.. А ти ж чия?! А ти ж чия?!

Та вже довіку заріклася в гості ходити!

Гуцул, чорнокнижник і цісар

Один гуцул мав трьох синів. Поля у них не було, і кепсько їм жилося. Найстарший син сказав:

– У нас нема, неню, за що рукою зачепитися. Що мені тут робити? Піду я у світ, може, там десь знайду свою долю...

– Іди, сину, – мовив йому батько.

Найстарший поклав хліба у торбину та й пішов, куди очі дивилися. Не минав дорогою ні сіл, ні міст.

І всюди питав, чи нема десь муки на руки. Але ніде не міг знайти роботи. Якось на роздоріжжі здибав чоловіка з довгою бородою.

– Куди, легіню, йдеш? – питає той.

– Шукаю муки на руки.

Бородатий втішився:

– А ти б не найнявся до мене на службу?

– А чого би ні?

– Та чи вмієш читати й писати?

– Аякже, ще й як! – похвалився парубок, хоч сам не знав ні одної букви.

Бородатий посміхнувся й каже:

– Письменного наймита я не потребую...

Найстарший син вернувся додому.

– Нема добра у світі... – сказав батькові.

А середущий проситься:

– Пустіть тепер мене шукати гараздів.

– Іди, сину, – погодився батько.

Середущий пішов. Довго блукав дорогами, бував у селах і містах, але ніде не знайшов роботи. А на роздоріжжі якось його здивав бородатий чоловік.

– Куди йдеш? – спитав.

– Хочу десь заробити...

– А ти не пішов би до мене служити?

– Піду, чого ж ні?

– А читати і писати вмієш?

– Го-го, дуже добре! – похвалився легінь, хоч ніколи в руках не тримав ні книжки, ні пера.

– Письменного наймита я не потребую. Іди собі далі... – засміявся бородач.

І середущий син вернувся до рідної хати.

– Нема добра на світі, – сказав батькові.

Проситься найменший:

– Пустіть, неню, може, я буду мати щастя...

– Іди, сину, – відповів старий.

Найменший узяв палицю, торбу з хлібом і – гайда в дорогу. Блукав, скільки блукав, аж здивався якось на роздоріжжі з бородатим чоловіком.

– Куди ти йдеш, легінику?

– Шукаю роботу...

– А читати і писати вмієш?

– Не вмію, чоловіче, – схитрував наймолодший, бо читав

дуже добре і писав файно.

– Такий наймит мені вже потрібний...

– А яка робота?

– Будеш стирати порохи з книжок.

Хлопець покликав батька. Той згодився, щоб син служив рік. Але коли вертався додому, з одної хати вийшла стара жінка і спитала:

– Ти віддав свого хлопця до бородатого на службу?

– Віддав, а що?

– Аби-сь знав, що то є чарівник. Як будеш забирати сина через рік, то перед тим зайди до мене.

– Дякую тобі, добра жінко.

Хлопець тяжко не робив, лише витирав порох із книжок. Та коли чорнокнижника не було вдома, читав його книжки і навчався чарів.

А як минув рік, батько пішов за сином. Дорогою зайшов до доброї жінки, й вона йому сказала:

– Коли станеш перед бородатим, він випустить три однакові коні та й скаже, аби-сь з-між них знайшов свого сина. Середній кінь і буде твоїм сином.

Чоловік прийшов до чорнокнижника:

– Хочу забрати свого сина.

Бородатий вивів на подвір'я три коні й сказав:

– Між ними є твій син, мусиш його впізнати...

– Та як упізнати, коли вони подібні, як викапані?

– Якщо не впізнаєш, то він буде в мене ще три роки.

– Бідна моя голова – що маю робити? – забідкався чоловік. Але одразу підійшов до середнього коня: – Ади, це мій син...

Чорнокнижник аж поблід від злості, та не сказав ні слова. Чоловік забрав сина, і прийшли додому. Там була крайня бідність: ні худобини, ні курки коло хати. Стайня геть завалилася, а курник вітер перевернув. Уздрівши вдома таку крайність, найменший син сказав:

– Неню, я умію перекидатися у все, в що захочете... А найліпше в коня. Ходім до великого міста, де є великі дідичі з великими грішми. Мусимо там добре заробити.

– Ходім, сину, – погодився батько.

Вирушили до самої столиці. Син став і сказав:

– Я зараз перекинуся на білого коня. А ви, неньку, сядьте у сідло і проїдьте попри вікон цісаря. Як він схоче купити коня, то правте за мене торбу золотих. Але коли будете мене відпускати, не забудьте здоймити вуздечку. Скажіть, що золота. А як мене продасте, то зачекайте на цім місці.

– Добре, сину, зроблю так, як кажеш.

Син обернувся на коня – білого як сніг. Так виблискував, ніби він був накритий зірками. Чоловік сів на коня і подався вулицями міста. Проїхав попри цісарський палац. Цісар сидів у вікні й дивився на свій люд. Раптом уздрів чарівного коня, що аж виблискував на сонці, й гукнув на свою варту:

– Ану, жовніри, запитайте того чоловіка, куди їде на коні.

Варта зупинила чоловіка:

– Вельможний цісар хочуть знати, куди їдеш на коні.

– Куди? їду на ярмарок продавати коника.

Жовніри сказали вельможному цісареві. Того гейби стала пропасниця трясти.

– Ведіть сюди гуцула!

Привели верхівця, і цісар спитав:

– Що хочеш за коня?

– Торбу золотих, – відповів чоловік.

Цісар наказав, аби йому дали торбу грошей, а коня вели до стайні. Гуцул зняв вуздечку і запхав у пазуху.

– Нащо береш вуздечку? – спитав цісар.

– Дома росте лошачок, а вуздечка у мене одна, та ще й золота.

Чоловік узяв торбу золотих і пішов на те місце, куди мав вернутися наймолодший син. Довго не чекав, і хлопець прийшов. Вони накупили всілякого добра й рушили додому.

А коли збідніли, то знову пішли обдурювати цісаря. Та й чому б його не обдурювати? На те він і цісар!

Два брати

Були собі два брати: один був дуже багатий, а другий – бідний. Та ще було так: що багатий та на багатій оженився, то ще й дужче став багатий, а бідному пришилось на бідній женитися, то ще й дужче став бідний. У багатого що день Божий музики грають та веселяться, а в бідного і світла немає в каганці. У багатого ж та тільки одним один син, а в бідного аж четверо, та всіх же то треба нагодувати та напоїть... У багатого і наймити, і наймички – усіх хлібом годує, а бідного брата і молотить до себе не пуска.

Сидить раз бідний брат зі своєю жінкою, радяться, де б його хліба заробить собі. От жінка і каже йому:

– Що ж, чоловіче, у тебе брат багатий; піди до нього та попроси хоч помолотить, бо вже ось доїдаємо останній хліб.

– Ну то що ж, піду.

Приходить до воріт, а брат надворі був; як побачив, що він йде, то зараз до нього і біжить.

– Чого ти, – каже, – йдеш до мене? Хіба хочеш, щоб з мене люди сміялися, як з тебе?

– За що ж вони, брате, будуть сміятись? За те, що я бідний, а ти багатий? Я ж твій брат.

– Та що з того, що ти мені брат? Є у мене, брати, не такі, як ти, а такі, як я.

– Та хоч вони такі багаті, як і ти, а я твій брат бідний, то

пусти мене до себе хоч шматочок хліба заробити.

– Ні, – каже брат, – ніяково мені зі старцями знаться.

– Ну, коли тобі соромно, так не називай мене братом, а зови хоч наймитом.

– Ні, – каже, – всі знають, що ти мені брат.

– Ну, так коли не хочеш мене найнять, то дай мені мішечок хліба, бо дома діти голодні сидять.

– Ні, брате, не дам. Я ще для себе не дбав. А ти піди зароби, а до мене не ходи. – А сам ляпнув хвірткою та й пішов. Остався бідний брат біля воріт, подумав: «От, Господи милостивий, де в Бога правда?! Ну, Бог з тобою, брате». Насунув шапку та і пішов додому.

А жінка дожидається.

– Подождіть, – каже, – дітки, пішов батько до дядька, та принесе борошна, та я напечу папки, та будете їсти! (А сама така раденька). Коли це зирк – іде чоловік, а сльози з очей, як горох, так і котяться.

– А що, чоловіче, заробив? Тепер, – каже, – будемо їсти. – А сама так і заголосила...

– Що ж, жінко, не плач. Господь дасть – піду в місто, там і зароблю.

– А що тобі брат сказав?

– Та який він мені брат, коли він мене за брата й не має.

– Та хоч би ти йому за наймита став.

– Та й за наймита не бере, бо, каже, усі знають, що я його брат.

– Ну, нехай же його Бог покарає... Піди в місто, чи не допоможе тобі Бог чого заробить.

Зібрала те, що не доїли вранці, дала дітям повечеряти, а самі посідали, та дивляться на них, та плачуть, бо нічого було їсти. Поклала жінка діток спати, сама помолилась Богу, теж лягла. А він, сердега, не знає, що робить, чи лягати, чи зараз іти, бо вже як прокинуться діти, то сам як хочеш, а їм давай їсти.

– Ну що ж, чоловіче, сидиш, чом не лягаєш?

– Та що з того, що ляжу? Де моя торбина?

– Навіщо тобі?

– Піду. А ти прогодуй діток, як сама вже знаєш, поки я прийду.

Узяв торбину та і пішов.

Прийшов у місто і найнявся до купця жито, чи що, пере-сипать. Проробив у купця тижнів зо три і заробив карбованців з тридцять грошей.

– Ну, – каже, – слава тобі, Господи, буде на харч.

Пішов на базар, купив солі, купив хліба, купив сала, карбованців з п'ять стратив, «а з цими, – каже, – піду додому, щоб жінка бачила, що не даром робив».

Приходить у своє село. Йде повз братову хату, а в його дворі гомін такий, що аж луна по селу іде. Підійшов до воріт, одчинив хвіртку, аж там музики грають, комедії приставляють.

– Оце так. А у рідного брата і світла нема в хаті. Ну, Бог

з ним, нехай собі тішитися.

Приходить до своєї хати та й стукає в двері.

Жінка схопилась та й до дверей:

– Хто такий?

– Твій чоловік.

Одчинила.

– Ну, слава ж тобі, Господи, що тебе Бог приніс.

Ввійшов у хату – діти сплять: яке на лаві, яке на печі, яке в запічку під рядниною загорнулось; як почули, що батько прийшов, так всі й схопились. Той каже: «Тату, дай хліба», той: «Дай, тату, сала, дай сала». Розв'язав торбину. Як допались діти, як та сарана, прости Боже: той за сало, той за паляницю, той на печі, той на причіпку, той на полу – сидять, їдять.

– Ну, а це ж тобі, жінко, гостинець. – Вийма двадцять п'ять карбованців, дає. Жінка як побачила, то аж затрусилась, бо як вийшла заміж, то в неї стільки не було. Повкладали дітей спати і самі полягали. Вранці встали, жінка й каже:

– Ну, чоловіче, слава тобі, Господи, то в нас тепер грошенята є, піди ж тепер у місто та купи хліба, купи солі, купи мені чоботи або й собі купи, щоб з нас хоч люди не так сміялись.

– Добре, піду.

Пішов. Приходить у місто. Йде вулицею, коли дивиться – стоїть купа людей і щось гуторять: «А піду лиш подивлюсь, що там таке». Доходить до тієї купи, питається чоловіка:

– Що тут таке, дядьку?

– Та це продають волоцюгу.

– Якого волоцюгу?

– Та чи подушного, чи що, не заплатив та мандрував цілий рік, так його піймали та це продають – хто внесе за нього двадцять п'ять карбованців, то той до себе і візьме його... І він вже тому одробить ті гроші, що за нього заплатять.

– Чому же ви, дядьку, не візьмете?

– А куди я візьму? Хіба можна до себе злодіїв приймати?

Піди от подивись, який стоїть!

Просунувсь у купу, стоїть здоровий парубок посеред купи і налігачем руки назад зв'язані, а урядники викрикують:

– Хто дасть двадцять п'ять карбованців за цього парубка, то нехай бере його до себе, він тому одробить його гроші.

Злодій стоїть, понурившись, та і каже:

– Возьміть мене, люди добрі, хто в Бога вірує, я тому одроблю його гроші.

Бідняку жалко стало парубка. «Ану, що Бог дасть – візьму його та викуплю: будем удвох робить, чи не луччий піде заробіток».

Пропхавсь аж до урядників та й питається:

– А на скільки років цей парубок продається?

– На один.

– А там?

– А там як він сам схоче: схоче – служитиме ще, а не схоче – одійде од тебе, тоді він уже вільний буде.

Вийняв гроші, оддав:

– Так нате ж вам за нього двадцять п'ять карбованців.

Узяли урядники гроші, записали, кому злодія здали на поруки, тоді він розв'язав злодію руки:

– Ходім, небоже.

Злодій поклонивсь йому.

– Спасибі тобі, – каже, – дядечку, що тебе Господь надомив мене викупить.

Пішли. Веде його бідний у своє село, та, дорогою йдучи, зажурився. Злодій і питається:

– Чого ти, дядьку, журишся?

– Ні, – каже, – я не журюсь.

– Ні, дядьку, журишся.

– Чого ж мені журитися?

– А того, що ти мене викупив, та ще й злодюгу.

– Еге, сину, це правда. А ти знаєш, небоже, що в мене тільки і було, що двадцять п'ять карбованців, та за послідні я тебе й викупив.

– Ну, дядьку, не журись.

Ідуть. Прийшли додому. Жінка дивиться у вікно – дума собі: «Кого це він веде з собою?» Ввійшли в хату:

– Ось, – каже, – на тобі, жінко, купив.

– Що купив?

– Та ось, дивись, якого парнюгу.

– Та невже ж?

А сама в сльози.

– Що ти наробив? Самим нічого їсти, діти з голоду пухнуть.

А парубок сів на лаві та й каже:

– Не лайтесь, дядино, не журіться. Спасибі вашому чоловікові, що він мене викупив, а я ваші гроші вам хутко одроблю. Ще таке, що й хліб будете за мною їсти.

Посидів трошки, посидів:

– А що, дядино, чи у вас є що вечеряти, чи й ні?

– Де ж воно візьметься, хіба ж ви не бачите, що в нас і горшків немає, та ми не знаємо, у чім що і варити.

Посидів той парубок та й вийшов з хати. Коли трохи згодом стукає в двері:

– Дядьку, одчини.

Одчинив бідний хату.

– А нате лиш, дядьку, оце дітям вечерю приніс.

Коли туди – аж він повні приполи усякої харчі держить. Як почули діти про вечерю, так не дали йому й на стіл покласти: хто за сало, хто за паляницю, хто на піч, а хто в запічок... Уже й дядина трошки не та стала, одсердилася:

– Спасибі тобі, парубче.

– Ні за що, дядино, дякувать. Сідайте ось – повечеряємо вкупі.

Сіли і повечеряли гуртом, Богу помолились, полягали спати.

Вранці встали:

– А що, дядьку, будемо робити? Треба щось видумать, а

то без діла б буцімто ніяково.

– Та що ж його робить?

– Як нема хазяйства, то давайте хоч лісу будемо плести коло двору.

– Так хмизу нема.

– Ну, так завтра буде хмиз.

– Так нема ж грошей.

– Та й гроші завтра будуть. А хто це, дядьку, поряд з вами живе?

– Не питай, небоже.

– А що ж таке?

– Це, – каже, – брат мій живе. – А сам аж задихнув.

– Такий багатий, та вам при бідності нічого не дає?

– Та він і хвіртку замкнув, не то, щоб що давав.

– Отакі багаті брати? Е, чекай же, дядьку, він колись буде давать.

Побалакали собі та й пішли в хату. (Надворі балакали.) Тепер уже сіли вечеряти не за голий стіл, уже щось було на столі. Полягали спать. Як уже дядько з дядиною поснули добре, парубок нищечком устав, вийшов з хати, причинив за собою двері, пішов прямо до пана. Забравсь до нього у комору, розбив скриню з грішми, набрав повні сакви червінців та й пішов. Прийшовши додому, пішов на город, вирив яму, закопав сакви з грішми, а трошки грошей поклав собі в кишеню. Пішов у хату й ліг.

Вранці встали, поснідали. Парубок посидів, посидів, а

далі вийма з кишені аж цілих сто карбованців:

– А нате лиш, дядьку, оце вам за те, що ви мене викупили.

А далі виймає ще сто карбованців:

– А це тобі, дядино, щоб ти не лаялася з своїм чоловіком за те, що він мене викупив.

Як побачила вона ті гроші, як гепнеться йому в ноги:

– Спасибі ж тобі, мій голубчику!

Та раз, та вдруге, аж очіпок їй з голови звалився. А дядько так уже не знає, що й робити, тільки плечима сова та підцмакує.

– Ну, дядьку, тепер поїдемо в город та купимо, чого треба в хазяйстві.

Поїхали в город. Купили шапку, купили пару волів, купили корову з телям, купили віз. Приїхали додому. Стали хазяйнувать потроху.

Багатий брат дивується.

– Що це, – каже, – в мого брата де взялись воли, шкапа й корова?

А жінка каже:

– А злодюга навіщо?

– Та то злодюга він був колись, а тепер він уже не злодій, бо я чув, що він викуплений.

– А де ж вони грошей набрали?

– Та про те вже їм знати. Може, в того злодія ще давні гроші є?

А теща каже:

– Ось пошліть хлопця, нехай він піде до його дітей гратися: то що діти балакатимуть, то він підслухає, прийде та нам і розкаже.

– Оце добре.

Узяли і послали хлопця. Бідний брат думає: «Що це за знак? Ніколи багач не пускав свою дитину гратися до моїх дітей, а тепер пустив». Сіли обідати, посадили й хлопця багачевого за стіл. Погравсь хлопець з дітьми і пішов. Приходить додому, а батько й питає:

– А що, сину, що ти там чув?

– Нічого, тату, не чув. Грались. Мене дядько й обідать посадив. Борщ був із м'ясом і каша з молоком.

– Еге... Он що?! Це вже значить – годі половину їсти, що торік у мене брав, та молів з житом і їв... Тепер уже борщ з м'ясом, ще й каша з молоком! Що ж це воно за знак? Як би його довідатися?

А теща сидить на печі та каже:

– Ось як довідатися: ти піди до брата та скажи йому, що прийдуть до мене судді добро моє описувати, так дозволю, брате, нехай моя скриня з грішми у тебе в хаті постоїть, поки я панів одбуду. Та візьми скриню велику, ту, що в коморі, та мене туди замкніть, то я вже почую, що вони балакатимуть.

– Оце добре.

– Тільки якби чого-небудь туди їсти мені поставити.

– Та он вареники ті, що не доїли, так з макітрою і постав.

Винесли з комори скриню, влізла туди теща, поставили їй

вареники і замкнули скриню.

– Отепер піду до брата.

Бідний брат щось робив надворі; дивиться, йде до нього брат.

– Що це за знак? – каже. А в самого аж сльози на очах навернулисьь.

Прийшов, здоровкається:

– Здоров, брате.

– Здоров.

– Боже тобі поможи.

– Спасибі. – Та ще й руку подав.

– А чого я, брате, до тебе прийшов?

– Не знаю.

– Будь ласкавий, брате, чи не можна до тебе мою скриню з грішми перевезти, бо до мене наїдуть судді описувати худобу, то нехай скриня у тебе постоїть, а завтра вранці прийду й візьму.

– Так що ж, нехай постоїть, привези.

– Тільки, брате, в хаті постав скриню, бо в сінях страшно становить.

– Та поставимо в хаті, вези.

Пішов багач. Привезли скриню і поставили в хаті на самому покуті. Парубка тоді дома не було. Приходить увечері, дивиться – скриня стоїть:

– Дядьку, що це у вас за скриня?

– Та це брат привіз, оддав на сохран, бо до нього судді наї-

хали худобу описувать. Тільки ніч перестоїть, а завтра вранці прийде брат та й візьме.

– Бреше він.

Повечеряли й полягали спати.

Як заснули дядько з дядиною, він устав потихесеньку, узяв макогін, одімкнув скриню, підняв віко, коли баба... Він її як ошелешить макогоном!.. І не кавкнула... Взяв вареник з макітри, встромив їй у рот, буцімто подавилась. Замкнув скриню та й ліг.

Коли це вранці іде багатий брат з наймитами.

– А що, брате, ціла скриня?

– Ціла.

– Ну, спасибі тобі, дай Бог здоров'я. А беріть, хлопці, ставте на віз.

Поставили і повезли. Багач йде ззаду та й питається:

– Мамо, чули, де вони беруть гроші?

Не озивається.

– Мабуть, заснула.

Привезли скриню додому, поставили в хаті, одімкнули, як глянув багач, та аж рота роззявив:

– Умерла?! Дивись, жінка, ще й вареник у роті. Мабуть, удавилась... Подивись, вареник у роті. Голівонько бідна, що його робить. Треба йти до попа – нехай іде ховать. Скажемо, що скоропостижно вмерла.

Прийшов до попа:

– Здорові були, батюшко.

– Здоров, здоров.

– Ідіть ховать – мати вмерла.

– Та невже? Як це так? Я ж її вчора бачив, мов здорова ж була.

– Так вона, батюшко, й сьогодні здорова була, та їла вареники, та за їжею вмерла; іще й вареник у роті оставсь.

– Так, може, вона вдавилась?

– Та, може, ж і вдавилась. Бог же її зна.

– Ну так я прийду і поховаю.

Прийшли і поховали тещу.

Вночі парубок встав, пішов на гробовище, одрив тещу, вийняв з труни, узяв на оберемок, поніс до багатого в двір. Відчинив комору, а в тій коморі в засіках пшениці так що, мабуть, пудів з двісті, така, як золото. Він взяв ту пшеницю, розкрив, розсипав, розкидав по всій коморі; тещу посадив у засік, дав їй лопату в руки, а сам замкнув комору та й пішов. Прийшов додому, ліг спати, буцім нічого не знає. Коли це вранці чує – гвалт по селу. Питається дядька:

– Що там таке?

– Та там чудасія: багачева теща вночі встала, та прийшла до нього в комору, та й досі сидить у засіці.

– А ходім, дядьку, подивимось.

Приходять до багачевого двора, аж у нього повен двір народу, і протовпиться трудно. Багач аж чуб на собі рве – гука до наймита:

– Біжи, Каленику, до батюшки, хай іде, що хоче, те й ро-

бать! Оце послав Господь напасть. Бач, що воно значить, як не своєю смертю вмре.

Побіг Каленик до попа:

– Здрастуйте, батюшко.

– Здрастуй, здрастуй... А що скажеш?

– Ідіть до нас, та як можна швидше.

– Що таке? Що таке?

– Та прийшла баба Параска з того світу. Вчора заховали, а вона вночі прийшла, сіла в коморі, аж у засіці, ще й лопату у руки взяла, порозкидала по коморі всю пшеницю.

– Всю пшеницю? Всю пшеницю?.. По коморі? Баба Параска? Давайте швидше патрахиль. Семене, бери требник... Іди поперед мене та читай: «Да воскреснет Бог» та «Помилуй мя, Боже».

Прийшли... Коли якраз у засіці... Багатий аж до ніг припада попові:

– Батюшечко, чи не можна яке закляття положить, щоб осиковим кілком пробить?

– Треба, треба, всенеповинно треба. А беріть же її хто та виносьте з комори.

Люди стоять, роти пороззявляли, ніхто з місця й не ворухнеться. А парубок стоїть коло дверей.

– А давайте, – каже, – я візьму.

Перехрестивсь на схід тричі, обернувся, узяв тещу та вже не поніс у хату, а прямо на гробовище; положили в труну її, загребли; батюшка прочитав проклятіє, забили осиковий кіл

на гробі.

– Отепер, – каже, – не встане, бо нечиста сила з неї вийшла.

Прийшли до двору. Багатий питається:

– А що, батюшко, чи не можна мені цю пшеницю на потребу пустить?

– Е, ні-ні, не можна.

– А де ж її діть?

– Де хочеш, туди і дінь, хоч закопай, хоч спали, як ніхто не візьме.

А бідний брат, що тут же стояв, каже:

– Давай, брате, я візьму цю пшеницю, уже що Бог дасть, те і буде. – Його зарання підучив парубок.

– Візьми, зроби милість. Та візьми й комору, будь ласка, бо як її тепер спалить, то й вся оселя згорить. Візьми все, забери пшеницю й комору.

Як почали ту пшеницю носити – дядько, дядина і парубок та цілісінський день носили до вечора, такої насипали пшениці, як золото. А далі вже й комору перенесли. Багач каже:

– Ну, слава Богу! Тепер збувся.

А бідний з парубком поставили комору, позсипали в засіки пшеницю.

– А що, дядьку, буде з тебе?

– Слава Богу, буде.

Дождавшись вечора, пішов парубок знову на гробовище. Вирив тещу, взяв на плечі, поніс до багача. Одімкнув комо-

ру, а в тій коморі повно одежі: кожухи, кожушанки, кобеняки, свитки, смушки – карбованців на тисячу буде в тій коморі добра. Він узяв одімкнув комору, поскидав з жердок одежу, познімав з ключок, повивертав з скринь, скрізь порозкидав, які взяв та пороздирав. Взяв найкращу кожушанку, синім сукном криту, та ще й сивим смушком обложену, ту, що багатого жінка вінчалась в ній, убрав в неї тещу, посадив її в куточку, замкнув комору, а сам пішов додому.

На другий день якесь свято було. Жінка багачева вбирається до церкви та й каже на наймичку:

– Біжи в комору та внеси мені ту кожушанку, в якій я вінчалась.

Та взяла ключ та й побігла. Тільки що одімкнула комору, та аж скрикнула:

– Ох, мені лишенько! Що це за гармидер такий!

Коли зирк – аж у куточку сидить теща. В бідної наймички трохи очі з лоба не повискакували. Як чкурне... А надворі сніг великий – погубила в снігу й черевики. Вбігла в хату.

– Що там таке?

– Ох, моя ж матінко! Баба Параска сидить у коморі у вашій кожушанці.

А багатий лежав на лаві. Як почув, так аж очкур у нього лопнув з переляку.

– Та невже в коморі? Біжи, Каленику, до попа.

Побіг Каленик. Прибіга до попа і слова не вимовить:

– Ба-ба-ба-ба-батюшко! Па-па-ппа-параска оп'ять...

– А що? Що, баба Параска прийшла?

– Прийшла.

– Семене, Семене, вставай, зараз мені требник. Требник... Требник... Кадильницю беріть... Херувимського ладану положіть. Іди зараз вперед, читай, щоб усі чули...

Прийшли до багача. Він як побачив попа, та аж чоботи йому цілує.

– Батюшко, чи не послать до архирея? Може, в нього молитва друга, може, в нього прокляття не таке, як у вас?

– Ні, постой, постой, цей раз заховаєм, і вже закопаємо яму не так, і вже два осикових кілки заб'єм: один у головах, а другий у ногах. Посередині хрест зроблю заступом та херувимського ладану туди засиплю, то вже не встане.

– Оце було б і тоді так зробіть, то вона б не прийшла... А беріть хто роздягайте її та понесем.

Тільки люди баньки повітрішали та роти пороззявляли... Ніхто не хоче і підступиться – боїться. Що то воно значить, як не своєю смертю умре! Хто ж піде брати гаспидяку? Парубок стоїть коло дверей, каже:

– Давай я роздягну і понесу.

Роздяг і поніс. Приніс до ями, положив у труну, зарив, загорнув землю, забили два осикових кілки – один у головах, другий у ногах, зробили посеред гробу хрест, насипали туди херувимського ладану, піп прочитав молитву.

– Оце, – каже, – тепер не вийде.

– Ну, спасибі вам, батюшко. А де, батюшко, мені одіти?

дівать? Чи її спалить, чи попродують? Уже її тепер не носить, бо на чортові була надіта.

– Так, так, як ніхто не візьме, то спали.

А бідний брат каже:

– Оддай мені, брате, ту одєжу.

– Та й візьми, будь ласка.

Пішли бідний брат з жінкою, з парубком у комору, набрали на оберемок одєжі, скільки можна було. Пішли і другий раз: набрали й вдруге по стільки ж. Пішли і втретє, набрали і втретє.

– Ну, брат, – каже багач, – узав одєжу, бери й комору, бо як мені її спалить, то й вся оселя згорить.

Забрали й комору, перенесли.

– А що, дядьку, тепер є що надіть тобі і дядині?

– Спасибі тобі, небоже.

– А знаєш що, дядьку, де в твого брата гроші стоять?

– Та цур їм, навіщо вони нам?

– Та то я тільки так питаю.

– У погребі в нього скриня стоїть, залізним цепом до стовпа прикована. Повна червінців, так без ліку гаспидів син і сипле туди!

Парубок намотав на вус.

Встав уночі, пішов на гробовище, оп'ять вирих тещу, взяв її на оберемок, поніс до багача в двір, вніс у погріб, одімкнув скриню з грішми, порозкидав гроші скрізь по погребу, посадив тещу в скриню, понасипав їй червінців у жменю, при-

крив трошки її віком; засунув погріб та й пішов. Прийшов додому й ліг.

Коли це багатий устав уранці та й пішов до погребу, щоб грошей взяти, – йому треба було на щось багато грошей. Одпер погріб, дивиться – скрізь гроші валяються; коли до скрині – аж там теща сидить... Аж дух заперся в нього – і не скрикнув... Як вискочив з погребу, як зарепетує:

– Каленику, біжи скоріше до батюшки! Як можна швидше! Скажи, що оп'ять прийшла!

Той, як почув, то аж нестямивсь! Як дремене до попа! Прибіг, аж піна йому з рота.

– Що таке? Що таке?

– Оп'ять прийшла...

– Оп'ять прийшла?... Оце так! Оце так! Семене! Семене! Бери Євангелію! Пошли, нехай ідуть до церкви, нехай заберуть хорогви... Нехай в усі дзвони дзвонять...

А сам вбирається, та з ляку надів один чобіт, а один черевик, та ще й на босу ногу... Вийшли з хати, та вже Каленик за ворітьми вгледів, та каже:

– Батюшко, що це в вас таке? Халяву, чи що, загубили?

– Де? А! Якраз! Якраз! Се черевик... Біжи скоріше, знайди мені чобіт.

Побіг Каленик у хату, шукає чобота, облазив скрізь, аж піт з нього ллється, та усе ніяк і не знайде, та репетує на всю хату:

– Де батюшчин чобіт?

А піп стоїть надворі, мороз такий, що аж литки почервоніли на морозі, а йому байдуже, він тільки думає про Параску та про те, що йому буде за те, що ніяк не заклене зверх'естественної сили... Дійде до митрополита, то той розстриже за те, що не вмів закласти. Принесли чобіт – насилу знайшли. Взув. Як дременуть – та до самого двору, не переводячи духу. «Да воскреснет Бог» батюшка вичитують, а дзвони ревуть, аж земля стогне. Зібралось миру видимо-невидимо... А багатий стоїть коло воріт, як пуп, синій, посинів на морозі, та все дожидається попа. Прибіг піп. Бух попові в ноги:

– Батюшко, чи не дасть знать митрополиту? Може, в нього заляття не таке, як у вас?

– Е, не знаю, не знаю... Це вже... це вже... це вже свише... зверх'естественная сила... Не знаю.

– Дивіться, батюшко, всі гроші понівечила, тут, мабуть, більше як з мільйон попаскудила.

– Так, так, це вже не твої – це чортові гроші.

– Так будьте ласкаві, якщо те – то б до митрополита...

А парубок стоїть та каже:

– А що мені дасте, як я її так заховаю, що і поки світу сонця, то не вилізе? Не треба буде й до митрополита посилать.

Піп як почув, то аж баньки вивалив...

– А як же ти зробиш? Хіба можеш?

А багатий бух йому в ноги:

– Зроби, будь ласка! Що схочеш, те й бери, тільки зроби, щоб більше не вилазила.

– Зроблю. Оддай мені тільки ті гроші, що чортяка порозкидала, більш мені нічого не треба.

– Бери, зроби милість, я ще й рад буд.

– Добре, так ходім же.

Пішов у погреб, витяг тещу з скрині, взяв на плечі.

– А ходім, люди добрі, подивитесь, буду ховать; уже після мене не вилізе.

Прийшли на гробовище: положив тещу в труну, накрив віком, загріб землею, обійшов тричі гробок, переступив, плюнув на гробок.

– Оце, – каже, – ніколи не вилізе.

А багач од радості аж плаче:

– Спасибі, дай Бог здоров'я, іди бери гроші ті, що чортяка порозкидав по погребу; бери, куди хоч тільки й дінь.

Пішов парубок додому.

– А беріть, дядино, мішок, і ви, дядьку, та ходім.

Пішли. Нагребли три мішки, принесли, та ще раз пішли та по мішку набрали – принесли.

– Тепер ходім, дядьку, візьмем і скриню.

Принесли і скриню, зсипали в неї гроші.

– Тепер, дядьку, замикай; буде з тебе?

– Буде, небоже.

– Тепер давай розпрощаємось з вами.

– Давай, небоже.

Став бідний брат хазяйнувати. Купив волів, купив корову, купив пару коней добрих. Купив земельки: та як пішов хліб

родить, то за рік так піднявся, що на все село багатцем став. А багатому брату пішло все вниз та вниз. Згоріло в нього два млини, згоріла клуня, погорів і хліб, усе чисто. Пішов до бідного брата:

– Купи, брате, худобу.

– Продай, – каже.

Продав усі воли, усі коні, попродавав і вівці... Через два роки дожився до того, що осталася тільки одна хата.

Дванадцять апостолів

Жив собі на світі один різчик. Добрий був майстер. Гарний був і п'яниця...

Якось замовив йому один монастир виточить з дерева дванадцять апостолів. Дав йому монастир і липи, доброї липи.

Ну, заходився різчик біля роботи. Зробив він дев'ять апостолів, а останній матеріал пропив, пропив липу на трьох апостолів. Опохмелився і думає: «Що ж його робити? Приїде з монастиря комісія приймати роботу, а матеріалу нема. Безпремінно повісять!»

А була в цього різчика добра жінка, красива й розумна.

– Не журись, – каже, – чоловіче, якось воно та буде!

Вдяглася жінка гарненько, взяла відра і пішла по воду повз попів двір.

А піп був удівець...

Поздоровкалася привітно:

– Здрастуйте, батюшечко!

Слово за словом, а піп питає:

– Чи не можна прийти сьогодні увечері?

– А чого ж не можна, приходьте, батюшечко, – і назначила попу якусь там певну годину.

Таким же побитом пішла жінка й повз дяконів двір.

Загледів дякон, ахикнув... Слово по слову... Назначила й дяконові певний час.

Потім жінка пішла повз двір старости. Довго й не балакали.

– Прийду, – каже староста, – до тебе сьогодні увечері.

Повернулася жінка додому, розповіла чоловікові: так, мов, і так, будь увечері наготові.

Прийшов і вечір.

Чоловік сховався в сінях. Дожидають гостей...

Недовго ждали, ось уже й піп стукає у віконце.

Впустила жінка попа в хату. Витягла вареників з печі, подала чарку...

Захмелів піп, став залицятися до жінки. Тільки-но обняти хотів, аж тут чоловік у двері – стук-стук!..

– Ой лихо мені! – скрикнула. – Де ж вас заховати, батюшечко?

І показала:

– Роздягайтесь, батюшко, наголо та ставайте з апостолами в ряд!

Нікуди подітися попові, покорився, став з апостолами в один ряд.

Тільки-но збулася попа, аж ось і дякон у хаті. Посадила за стіл, почастивала чаркою. Тільки що хотів дякон обійняти, коли чоловік у сінях – стук-стук!..

– Роздягайтесь хутчій та становіться в ряд з апостолами, – наказала жінка дяконові. Став і дякон.

Аж ось і староста:

– А здорова будь, молодице, в хаті!

Та тільки-но хотів зачепити молодицю, а тут чоловік у сіднях – стук-стук! Мусив і староста роздягатись наголо та ставати в ряд з апостолами.

Ну, поставали всі троє і стоять, грішним тілом світять.

Аж ось і комісія з монастиря – просто до різчика у двір. Ігумен, настоятель і ще якийсь там чин. Приїхали гроші платити, роботу забирати.

Зайшли до хати. Пішли по ряду апостолів – усіх дванадцять. Обдивляються. Дійшли аж до того краю, де староста стоїть.

– Гарна робота! – хвалить ігумен. – Як живий!

– Тільки навіщо апостолові, – каже ігумен, – грішне тіло?

Чи не можна без нього?

– Можна й без нього, – озивається різчик, – для нас це пuste діло, вмить одріжемо!

І вже бере різчик у руки долото... Ех, як почув це староста, як зірветься з місця та – плиг у вікно! А за ним дякон, а за ним піп...

А різчик як закричить:

– Держіть їх! Держіть усіх, а то розбіжаться! Держіть, а то я за них не одвічаю!

Ну, тут ігумен став просити різчика, покинь, мовляв, долото, чоловіче, нехай уже буде так, як є...

Отак визволила жінка свого чоловіка з біди. А то б повісили, неодмінно повісили б!

ДВОМ ПОМОГЛО

В одному селі люди перестали ходити до церкви. Стогне піп, немає доходу. З боку церкви жив крамар, йому теж від цього гірше стало. Мало людей заходить в крамницю, а тому й виручки мало.

Одного разу крамар приходить до попа та й каже:

– Знаєте, батюшко, що?

– А що? – каже піп.

– Давайте об'явимо «чудо Господнє»: ніби у вас в церкві ікона оновила. Будуть люди йти, і вам буде виручка, і до мене будуть у крамницю заходити.

– Оце добре ти придумав, – зрадів піп.

На другий день піп почав розповідати скрізь, що в церкві оновила ікона і милує людей.

Повалили люди до церкви. А крамар мерщій в город та накупив ладану, свічок, оливи.

Пішла торгівля. Зажили піп з крамарем.

Одного разу заходить в крамницю чолов'яга на милиці.

– Здрастуйте, – привітався він до крамаря, – дайте, будьте ласкаві, ладанцю.

Крамар важить ладан та й питає дядька:

– До ікони приїхали?

– Еге, – відповідає той. – Кажуть, що у вас тут ікона оновила та й людей милує.

– Обновилася й людей милує, – відповідає крамар.

– Та й що ж, і помагає воно людям?

– Якже, якже, помагає! – каже крамар.

– Чи всім же помагає? – питає дядько.

– От за це не скажу, чи всім, чи ні, – каже крамар. – Знаю,

двом добре допомгло.

Дивакуватий Панас

Один чоловік мав аж дванадцять дітей. Так він бідно із ними жив, що не мали що за зуб кинути. Ходив до багачів заробляти і якось пхав біду наперед. Найстарший син Панас вже мав дванадцять років. Був він великий дивак. Якось підходить до батька і каже:

– Тату, пускай мене mezi люди, може, щось зароблю, та й легше нам буде.

Думає собі батько: «Богу дякувати, що хоч один з моїх плечей злізе».

Зібрався син та й пішов. Йшов собі, йшов та й повертає в якесь село. Коло крайньої хати стоїть молодиця й плаче.

– Чого ви, газдине, плачете?

Подивилася, що то малий, обідраний, голодний і каже:

– А йди ж ти, бахуре, своєю дорогою. Що ти можеш мені порадити?

– Пораджу, газдине.

– То ходи до хати.

Увійшли до хати. Посеред хати, бачить він, – квочка з курчатами.

А газдиня каже:

– Дивися: квочка вивела вісімнадцять курчат, але ні одне не знає, де в неї дійки. Поздыхають з голоду.

– Що ви мені дасте, як курчатка зараз знайдуть дійки?

– Що хочеш. Мій чоловік продав два воли і вторгував багато грошей. Віддам тобі всі ті гроші, як покажеш. Бо чоловік казав, ніби я така дурна, що не знаю, де в квочки дійки. Хочу йому доказати, що я не дурна.

– Дайте мені жменю кукурудзи.

Дала кукурудзи. Він розжорнував на крупу, насипав під квочку, дав води – курчатка дзьобають, цїпкають.

– Оце, – каже, – такі їх дійки.

Жінка дуже втішилася, дає хлопцеві гроші й дякує не надякується. Той забрав гроші та й пішов. У місті купив собі файне вбрання, пообїдав, йде далі та й думає: «Чи то всі багачі такі дурні, чи лише ця жінка?» Іде, оглядається, а на коні летить якийсь вершник. «Чи то не чоловік тієї жінки?» – подумав.

Знімає з голови шапку, кидає до землі й тримає.

– Слухай, – каже вершник, – чи ти не бачив тут обдертого малого прибуди?

– Бачив. Йшов прямо, тоді завернув наліво, тоді направо, але ви його не наздоженете, бо там далі ліс. Я би його скоро наздогнав.

– Йой, що хочеш дам, лише наздожени й приведи сюди!

– Е, ні, – каже Панас. – Я під шапкою тримаю золотого пташка і маю тримати аж до вечора, поки князь не приїде. Якби він утік, то князь би мені голову відрубав.

– Я потримаю, – каже багач. – А ти сідай на мого коня й лови того злодюгу, бо втече.

Панас сів на коня, стежками заїхав у ліс, а тепер шукай не шукай, багачику.

А багач тримав шапку аж до вечора – нема ні хлопця, ні князя.

– Гей, він мене, відай, обманув.

Пхає руку під шапку, а там нема нічого. Повертається багач пішки додому.

– А де ж кінь? – питає жінка.

– Йой, жінко, прости мені! Той подертюх і тебе обманув, і мене. Я ще йому коня додав до волів. Винні ми обоє. Я тобі дарую твою помилку, а ти мені даруй мою.

А цей хлопець ріс не по днях, а по годинах. Вже ніби має двадцять років. Приїжджає до міста, продав коня, а сам заходить до ресторану, де пияки п'ють. Сказав подати паленки і закусити.

Дивляться пияки на нього: якийсь файний хлопак – має гроші. Починають бесіду:

– Слухай, звідки ти?

– Здалеку.

– Куди йдеш?

– Шукаю служби.

А один з цих пияків каже:

– Я маю порядну службу. Господар лише на рік наймає. Але я не знаю, чи ти рік там вибудеш, бо ще жоден наймит року там не вибув.

– Е, такі то наймити були. Вони, певне, не хотіли працю-

вати або газдів не слухали. Я вибуду.

– Як так, то я тебе поведу.

Приводить його той пияк до багатезного газди.

– Вам наймита треба?

– Та треба, але я тепер беру лише на два роки.

– Я міг би служити й чотири роки.

– Най буде на чотири. Але умова така: як вибудеш, то дістанеш півмаєтку, а не вибудеш, то по двадцять п'ять буків за кожен рік, і я тебе проганяю. Ні ти на мене, ні я на тебе не маємо ображатися, щоби не сталося.

– Добре.

Каже газда до жінки:

– Він і року в нас не вибуде. Вже такі мудрагелі були.

При свідках склали вони угоду, скріпили й полягали спати.

Ще сонце не сходило, а господар будить наймита, аби збирався косити. Дали хлопцеві легенько поснідати, а господар добре напхався і вийшли в поле.

Газда пускає хлопця наперед, а сам за ним покіс кладе. Він має в торбі ковбасу, хліб, а жінці сказав, аби не виносила полуднувати.

Так що газда раз косою махне і з'їсть кавалок ковбаси, другий раз махне – хлібом закусить.

Але вже обід. Люди посідали полуднувати, а вони ще косять.

– Доброго дурня багач зловив. Обід, а він ще косить.

Вчув це газда і каже:

– Знаєш що? Люди вже сіли полуднувати, полуднуймо і ми.

– Що будемо полуднувати, як нема що?

– Ми будемо вигляд робити, що полуднуємо. Махаймо руками, ніби до ротів ложки підносимо.

– Добре, я можу й двома руками махати.

Помахали руками, та й «обід» закінчився.

– Ходімо, – каже газда, – коси клепати.

Пішли вони коси клепати. Багач сів за один кущ і їсть, а Панас за другий. Газда косу клепає, а наймит клевцем по бабці побиває, а коса в траві.

Поклепав газда косу, і йдуть з наймитом косити. Каже Панас:

– Газдо, до полудня ви бачили який з мене косар, а тепер я хочу бачити, який з вас: йдіть тепер наперед, а я буду ззаду.

Газда підкріпився, бере косою добрий покіс, а наймит порожньою косою гонить та й все:

– Борше, газдо, борше, бо шарпну по нозі.

Перейшли вони кілька покосів, так газда втомився, що ледве на ногах стоїть. Оглянувся, наймит гонить порожньою косою.

– Ти що робиш?

– Та, газдо, ми робили вигляд, що полуднуємо, а тепер я роблю вигляд, що кошу.

Змовчав багач, бо вони домовлялися, що ні наймит, ні газ-

да не мають права злоститися.

Увечері приходять додому, повечеряли й полягали спати.

Вранці будить газда:

– Вставай, Панасе, впрягай воли, поїдемо в ліс по дрова.

Запряг Панас волів і чує таке:

– Ти їдь наперед, а я трохи пізніше приїду, лише віз у лісі поверни.

Дала йому газдиня сухар і каже:

– Розмочи десь у воді та й з'їж.

Їде він попри корчму. Зліз із воза, взяв собі паленки, ковбаси, поволі їде та й снідає. У лісі перевернув догори колесами віз, рубає дрова та все між колеса складає. Нарешті зрубав великого граба й пустив у калабаню, аби ніхто його звідти не витяг.

На це надходить газда:

– Ти що робиш?

– Те, що ви казали.

– Бовване, та я ж казав повернути волами, а не перевертати воза!

Дивиться, а то ще не все.

– Та нащо ти такого великого граба в калабаню спустив? Звідти його в п'ять пар коней не витягнуть.

– Та я спустив його у воду, аби трохи розмок, бо такий твердий, як той сухар, що його мені на сніданок ваша жінка дала. Може, від води легший буде.

– Ти вже ліпше до мене не обзивайся, бо зі злості ще в

тебе сокиру встромлю.

– Більше не буду нічого говорити, лише не забувайте про нашу умову.

Відвернули воза, наловили дров повну фіру – їдуть. А наймит так підрихтував, аби колесо злетіло. Газда того не бачить, що одного колеса вже нема, бо воли сильні, тягнуть.

Зупиняє газда фіру на березі й каже:

– Пора пригальмувати.

– Вже, газдо, само гальмує.

Подивився газда.

– Бовване! Та ми без колеса ідемо?!

Панас мовчить.

– Та, бовване, чому не обзиваєшся?!

Подав голос:

– Ви ж грозили; що зарубаєте, як заговорю, то я мовчу.

– Ну, говори.

– Та колесо ще в лісі злетіло.

Газда аж кипить зі злості.

– Біжи додому, принеси колесо, але аби ніхто не бачив, що ти колесо несеш, бо скажуть люди: аж два до лісу поїхали, а колесо загубили.

Прибіг додому.

– Газдине, казав газда, аби ви дали колесо.

– Десь у stodолі є – візьми.

Він колесо в руки, спиці порубав, обруч поламав-погара-тав, скидав усе в мішок – на плечі й приносить на гору.

– Ти що в мішку несеш?

– Колесо. Ви ж казали, аби ніхто не бачив, що я несу. Задне колесо велике, у мішок ніяк не лізло, то я мусив порубати. Газда почав скрипіти зубами.

– Слухай, йди додому й принеси колесо.

– Як, – питає, – нести?

– Най вже тебе бачить ціле село: і піп, і дяк, і вся громада – лише неси, бо ми до півночі тут просто'імо!

– Добре.

Прибігає додому, колесо хапнув і до хати.

– Колесо несу! – так крикнув, що газдиня аж з ліжка зірвалася.

Прибігає до сусіда і теж так крикнув. Так бігає від хати до хати по селу й кричить, що колесо несе... Газда чекав-чекав – уже вечір, а наймита нема. Випрягає воли, приходять додому.

– Жінко, ти наймита не виділа?

– Аби тебе Бог скарав з твоїм наймитом! Він тут як рекнув, що колесо несе, то я аж перелякалася.

Він – до сусіда, а сусід каже:

– То не наймит, а якийсь вар'ят! Був, крикнув, що колесо несе, й побіг далі.

Шукав хлопця до півночі, але не знайшов. Переночував, а вранці шукає далі. Жаліються люди, що серед ночі будив і кричав, що колесо несе.

Зустрів Панаса коло попа:

– Ти куди йдеш?

– Вже піп і громада бачили, що я колесо несу, – ще покажу дякові і йдемо.

– Ти вже чисто звар'ював! Не неси далі.

– Це ви, газдо, казали.

Приходить господар додому й говорить жінці:

– Ти знаєш, мусимо розлучитися з тим наймитом. Через нього весь наш маєток піде намарне.

Кличе Панаса й каже:

– Я тобі плачу за рік, лише йди собі геть від мене.

– Е, ні, газдо, ми годилися на чотири роки. Я вас до суду подам.

– Не будемо по судах ходити. Бери за два роки плату і тікай від мене.

Взяв наймит гроші, дав п'ятдесят буків багачеві за ті два роки, що ще мав служити і за них плату взяти.

І все.

Дідова дочка й бабина дочка

Був собі дід та баба, і мали вони дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й задумала вмерти; а як умирала, то своєму чоловікові казала:

– Як я умру, чоловіче, а ти будеш женитися, то гляди – не бери тої удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а нашій дитині не буде матір'ю!

– Добре, – відказав чоловік, – не буду брати не то її, а й ніякої, – і женитися не буду.

Поховав дід бабу і похорон відправив та й живе собі сам. А трохи згодом ішов раз селом та й зайшов до тієї удови, що жінка не веліла її брати. То чоловік казав: «Не буду женитися ні з якою», а то й забув, що казав, забіг, побалакав і вдову до себе просив. Тоді вдова з великих радощів і сказала:

– Я вже давно цього ждала!

От усю худобу забрала і до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі вкупі – дідова дочка й бабина. Дуже баба не любила дідової дочки: сказано, як мачуха, – все гризе голову, та й діти між собою часто сваряться – надто бабина дочка: звичайно, як зведенята, – у них ніколи ласки нема.

Оце, було, як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина, знай, цілу ніч гуляє з хлопцями та крутиться. І не раз так бувало, що, гарцюючи, і мички попалить.

А йдуть вони додому вранці та дійдуть до перелазу, – то й каже бабина дочка до дідової дочки:

– Дай, – каже, – мені починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.

– Добре, – каже, – сестрице, на!

Поки дідова дочка перелазить, а бабина дочка, узявши починки, побіжить додому і матері набреше, що дідова дочка з хлопцями цілу ніч гуляла і мички попалила.

– А я пряла і додому поспішала. Бачте, мамочко, яка вона ледача!

От дідова дочка прийде додому, то мачуха й почне її бити і дідові виказувати:

– Твоя дитина ледащо – не хоче робити, а ти не хочеш учити!

Що вже мачуха не робила, як не знущалась, що дідові не наговорювала, а тій дідовій дочці все байдуже: робить собі мовчки. Дуже було досадно бабі з дочкою дивитися, що дід свою дочку жалує, – і почали вдвох радитися, як би дідову дочку витурити з дому, щоб її не було!

Ото й почала баба дідові гризти голову:

– Твоя дитина ледащо – не хоче нічого робити, тільки гуляє та спить, а ти ще її жалуєш. Ти б лучче, ніж мав би жалувати, то б найняв її де-небудь, то, може, що й було б з неї!

– Де я найму її? – каже дід.

– Так веди, куди хочеш, а щоб вона дома не була.

Ото так докучила баба своїми речами дідові, аж до живих

печінок допекла, бо щодня одно товкла: «Веди!» – та й годі. Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко.

Зібралися вони і пішли. І зайшли у великий ліс. Дочка дідові й каже:

– Верніться, тату, додому, я й сама піду, десь найду собі службу.

– Добре, – каже дід.

Попрощався дід і вернувсь, а дівчина пішла собі.

Ото йде та йде дуже великим лісом, коли стоїть яблунька, така зарощена бур'яном, що й не видно її, та й каже:

– Дівонько-голубонько, обчисть мене, обполи мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дідова дочка закотила рукави, обполочила, обчистила і пісочком обсипала; яблунька подякувала, дівчина й пішла далі.

Схотілось дівчині пити. Вона зайшла до криниці, а криничка їй і говорить:

– Дівонько-голубонько, вичисть мене, прибери мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина вичистила, прибрала і пісочком обсипала; криничка їй подякувала, – вона й пішла далі. Коли біжить така погана собака та й каже:

– Дівонько-голубонько, обчисть мене, оббери мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина заходилась, обчистила, обібрала реп'яхи, собака сказала: «Спасибі, дівонько!» І пішла вона далі.

Коли стоїть піч, і така облуплена, а біля неї глина лежить.
І каже та піч:

– Дівонько-голубонько, обчисти мене, обмаж мене, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина замісила глину, полізла у піч, обчистила, обмазала; піч їй подякувала, дівчина й пішла далі.

Йде та йде, – зустрічає її жінка та й каже:

– Здрастуй, дівчино!

Дівчина відказала їй:

– Доброго здоров'я!

– Куди ти йдеш, дівчино? – спиталась жінка.

А дівчина й каже:

– Іду, тітонько, щоб де найнятися.

– Наймись у мене, – сказала жінка.

– Добре, – відказала дівчина, – наймусь.

– У мене, – каже жінка, – невелике діло, аби ти вміла зробити те, що я скажу.

– А чому ж не зумію? – каже дівчина. – Раз мені покажете, паніматко, а вдруге і сама знатиму.

Ото прийшли додому, де та жінка жила. Жінка й каже:

– Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й вечір нагрій окропу, вилий у корито і борошенця туди всип, і замішай, – тільки гляди мені, щоб не гаряче було, тільки тепленьке. Та не бійся, що б не бачила, що б не чула, – стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлазяться гадюки, ящірки, жаби і всякий звір. Ти нагодуй їх, то вони й порозлазяться,

куди кому треба.

Дівчина сказала:

– Добре, паніматко, так буду робити, як ви мене навчили.

Увечері дівчина хутенько затопила піч, приставила окропу, нагріла трохи, повиливала в корито, борошенця туди всипала й замішала. Стала на порозі, двічі свиснула, – як почали злазитись гадюки, ящірки, жаби і всякий звір, та кожне до корита, понаїдались усі та й порозлазились.

І так цілий рік дідова дочка там служила і робила те, що їй хазяйка казала, а як кінчився рік, то та жінка й каже дівчині:

– Ось що, дівчино: оце вже сьогодні рік, як ти в мене. Коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як хочеш: ти мені добре робила, спасибі тобі.

Дівчина подякувала хазяйці за хліб, сіль і за все і сказала:

– Хочу додому, – спасибі вам, паніматко!

Хазяйка й каже їй:

– Піди ж вибери якого хочеш коня й воза.

А сама наготувала повнісіньку скриню всякого добра, дала їй і випроварила з лісу. Тоді попрощалася, – сама вернулась додому, а дівчина поїхала собі.

Їде дідова дочка повз ту піч, що вона мазала, коли гляне – аж повнісінька піч пиріжків. От піч і каже:

– Дівонько-голубонько, на тобі оці пиріжки за те, що ти мене прибрала – спасибі тобі!

Дівчина подякувала, і тільки що підїхала, а пиріжки так і пороснули у возик; піч заслонила, а дівчина поїхала далі.

Їде та їде, коли дивиться – аж біжить собака і несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шліфоване. Як тільки прибігла до возика, та й каже:

– На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мені у великій пригоді стала!

Дівчина взяла, подякувала і поїхала далі, радіючи.

От їде – і так їй схотілося пити! Вона й подумала: «Заїду до тієї кринички, що я чистила, то, може, там нап'юсь». От заїхала, дивиться – аж повнісінька криничка води, аж через верх ллється, а біля неї стоїть золоте барильце й кухлик. І каже криничка:

– Напийсь і собі набери барильце й кухлик візьми!

Стала та дівчина пити – а вода така добра, що й зроду такої не пила. Набрала вона повнісіньке барильце додому та й кухлика не забула. І поїхала далі. Коли стоїть яблунька – і така хороша, що не можна й сказати: на ній яблучка срібні та золоті, і рясно-рясно! От яблунька й каже:

– Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обполола.

Дівчина сказала: «Спасибі!» та під'їхала під яблуньку, а яблучка так і пороснули у возик.

Приїхала та дівчина додому і гукає:

– Ідіть, тату, забирайте добро!

Вийшов дід із хати, дивиться, аж дочка його. Він зрадів, побіг до неї та й каже:

– Де ж ти, дочко, була?

– Служила, тату, – каже дочка. – Зносьте добро!

А добра ж то – повнісінький віз, іще й намисто товсте!

Стали зносити – то те гарне, а те – ще краще!

Побачила баба, що стільки дідова дочка навезла усякої всячини, і напалася на діда:

– Веди та й веди і мою дитину, куди свою водив!

Ото як докучила дідові, щодня це кажучи, – сказано, заздрість бабу взяла, – то він і сказав:

– Нехай убирається, поведу.

Попрощались, і пішов дід з бабиною дочкою.

Зайшли у ліс, дід і каже:

– Іди ти, дочко, а я вернусь додому.

– Добре, – відказала бабина дочка.

І розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько додому.

Іде бабина дочка великим лісом, коли стоїть у бур'яні яблунька та й каже:

– Дівонько-голубонько, обчисть мене, обполи мене, то я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина відказала:

– Оце чорт не видав, буду руки каляти. Ніколи мені!

Іде бабина дочка далі, коли стоїть криничка, така зарощена, та й каже:

– Дівонько-голубонько, вичисть мене, прибори мене, я тобі у великій пригоді стану!

– Оце лиха година! Мені треба йти скоренько, – сказала та дівчина та й пішла далі.

Ото йде повз ту піч, а піч і каже:

– Дівонько-голубонько, обмаж мене, я тобі у великій пригоді стану!

– Та нехай тебе лиха година маже, не я буду мазати! – сказала бабина дочка, дуже розсердилась і пішла далі.

Коли це біжить собака – така погана, що гидко ї глянути, та:

– Дівонько-голубонько, обчисть мене, оббери реп'яхи на мені, – я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина поглянула та й каже:

– Оце, бісів батько тебе не видав, така погана, а щоб я коло тебе руки каляла. А щоб ти не діждала! – і пішла бабина дочка далі, лаючись.

Зустрічає її та сама жінка, що дідова дочка у неї служила, та й каже:

– Здорова була, дівчино!

Дівчина відказала:

– Доброго здоров'я, тіточко!

– Куди ти йдеш? – спиталася жінка.

А бабина дочка й каже:

– Та йду, тіточко, щоб де найнятися.

А жінка каже:

– Наймись у мене, дівчино!

– Добре, тітко, – каже дівчина. – А яке ж у вас діло?

– Та в мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робити, – сказала жінка.

– А чому не зумію, – відказала дівчина. – Ви мені раз розкажете, а вдруге сама знатиму.

– Ось що, дівчино, – каже жінка, – така твоя робота: оце тобі казани, – рано й вечір нагрій окропу, та не гарячого, щоб тільки тепленький; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни, – тільки не бійся, – то до тебе позлазяться всякі ящірки, гадини, жаби, наїдяться і порозлазяться, куди якій треба. А що, зумієш так зробити, дівчино?

– Зумію, – відказала дівчина.

Ввечері бабина дочка затопила піч, поставила води, та як закипіли казани у ключ – мов грім загримів, бо казани великі були. Тоді дівчина набрала борошна мірку і всипала туди та й замішала не пійло, а лемішку, сама стала на порозі, свиснула двічі... От прилізли гадюки, жаби, ящірки і всякий звір. Кожне до корита – як ухватить та й вивернеться. І так усі чисто попеклись.

Тоді бабина дочка бачить, що всі понаїдались, повивертались і не встають, пішла до хазяйки та й каже:

– Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, наїлись, та полягали, та й не встають?

– Як не встають? – крикнула хазяйка з ляку та стрімголов на двір.

Побачила, що неживі, ухватила за голову та в крик:

– Ой Боже мій! Що ти наробила? Ти їх попекла!

Лаяла і плакала, та нічого не допомоглось. Потім посклала печеню в скриню і замкнула; а як скінчився бабиній дочці

рік, то вона все те ганчірками пригнітила і дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними і випровадила з лісу.

Поїхала бабина дочка додому та й не знає, що матері везе. Їде, радіючи, що в неї буде те, що в дідової дочки є.

Коли дивиться – аж біжить шляхом собака і несе на шії разок намиста доброго, ще й шліфованого. Кинулась дівчина за тією собакою, щоб відняти намисто, а собака й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла мені у пригоді стати, – не будеш від мене намиста брати!

От доїздить вона до тієї печі, що мазати не схотіла, дивиться – аж повна піч піріжків. «Ну, – думає, – візьму піріжків матері на гостинець!»

Тільки злізла з воза, а та піч закрилася та й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати, не будеш і піріжків брати.

Доїздить до тієї кринички, і дуже їй схотілося пити. Дивиться – як на те ж криничка: вода так і ллється. Вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилася та й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати – мене причепурити, то не будеш і води пити!

Заплакала дівчина та й поїхала далі.

Ото доїздить до яблуньки, а на ній так рясно яблук, що ніде курці клюнути, та такі гарні – срібні та золоті. От вона каже собі: «Піду, хоч яблучок струшу, матері гостинця повезу». Ото тільки що підійшла, а яблучка – скік угору, аж на

вершок. Яблунька й каже:

– Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене приборати, – не будеш з мене і яблучок зривати!

Заплакала бабина дочка та й поїхала далі.

Ото приїхала у двір до батька й гукає:

– Ідіть, тату, заберіть добро!

Дід і баба вибігли з хати, дивляться – аж дочка приїхала.

Дуже обоє зраділи, увели її в хату, унесли й скриню. А як відчинили, подивилися, – аж там самі жаби, гадюки! Вони в крик:

– Дочко, що це таке?

Тоді бабина дочка стала розказувати, що їй було, а баба з дідом слухають; а як розказала вона все те, то баба й сказала:

– Мабуть, твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! Сиди лучче дома та не рипайся, бо та добра привезла, а ти гадюк! Іще добре, що хоч жива прийшла.

Отак вони собі живуть і хліб жують, коромислом сіно возять, оберемком воду носять. Дідова дочка пішла заміж, а бабина й досі дівує та гордує.

Дідові поради

У давні часи були такі порядки, що при війську служили по дванадцять літ. Збираються додому три вояки – викторівський, комарівський і боднарівський – з оцих-таки наших сіл.

Нічого вони не заслужили за довгі роки, лише видали їм на дорогу по одному дукату.

Йшли вони цілий день, аж захопила їх ніч у дорозі. Треба до когось проситися переночувати. Увійшли до найближчої хати. Живуть тут дві жінки – стара і молода, два чоловіки – старий і молодий.

Жінки й молодий чоловік розмовляють з ними, а старий навіть слова не промовить.

Переночували. А вранці вояк з Викторова питає:

– Скажи мені, молодий чоловіче, чи твій батько німий, чи не хоче з нами розмовляти?

– Ні, не німий. Він говорить лише з тим, хто йому заплатить. Старий мудрий, кожне його слово на вагу золота.

Той викторівський подумав: «Що з одним дукатом, а що без нього. Дам дідові, та хоч вчую, що буде говорити».

Заплатив старому, а той каже:

– Хай тебе, синку, чужі справи не обходять.

Цей думає, що дід ще щось скаже, але той мовчить.

– То вже все, діду?

– Все.

– Е, – каже комарівський, – дам і я свій дукат.

Старий усміхнувся і промовляє:

– Сину, ліпші розмисли, як замисли.

Виймає дуката і боднарівський.

– Ніде не правцюй поперечними дорогами, а ходи туди, куди всі люди ходять.

– Все, діду?

– Все.

Зібралися вояки, подякували за нічліг й пішли. Йдуть та й самі над собою сміються дорогою:

– Видурив старий у нас три дукати. Воліли були пропити, ніж задармо давати.

Але захоплює їх друга ніч. Зайшли вони у такий ліс, що кінця-краю йому не видно. Треба під смереку лягати спати. Але пройшли ще трохи: бачать – на галявині стоїть величезний будинок. Погримали в браму – вийшов височезний і сильний чоловік.

– Що, – питає, – хочете?

– Нам би переночувати.

– Переночуєте.

Веде їх довгим коридором, а там, вздовж по стінах, висять чоловічі голови. Взяв страх вояків. Викторівський хотів щось запитати, але нагадав собі дідові слова і вголос повторив:

– Нас чужі діла не обходять.

Переночували на м'яких перинах. Дякують господареві, а тих голів уже нема. Він говорить:

– Чому ви мене не питали про людські голови, які вчора висіли?

– Нас чужі діла не обходять.

– Маєте щастя. Якби запитали, то й ваші голови там висіли би.

А за воротами перемовляються:

– Той дід вартий не одного, а ста дукатів. Він нам життя врятував.

Доходять вони до Викторова, той перший залишається, і домовляються, що через два дні мають зійтися у Боднаріві. Цей боднарівський мав би йти рівною дорогою через Комарів, але йому забаглося прямувати навпростець, через ліс.

– Я, – каже, – так швидше додому дійду.

Комарівський говорить:

– Ой, згадай, що тобі дід радив!

– Що ти слухаєш дідові казки? Я вже село своє бачу.

Пішов боднарівський поперечними дорогами. А комарівський якраз смерком дійшов до своєї хати. Став спочатку під вікно й дивиться, що в хаті робиться. Жінка така весела бігає коло печі, а на постелі лежить молодий панок і з нею весело говорить. «О, – думає він собі, – то я при війську дванадцять літ служу, а вона з паничами кохається». Знімає з плечей карабін і цілиться в жінку. Але нагадав собі дідові слова: «Ліпші розмисли, як замисли». «Ні, не буду поки що

стріляти, а ввійду до хати», – подумав.

Жінка, як побачила, кинулася до нього, обнімає, цілує. І до того, що на постелі:

– Сину, це тато прийшов...

Вродливий панич кинувся до нього, а він аж руки опустив.

– Це хто?

– Син наш.

Через два дні йде комарівський чоловік до свого боднарівського товариша в гості. Зустрічає і викторівського. Приходять до жінки, привіталися:

– А де ваш чоловік, газдине?

– Ще з війська не прийшов. Писав, що скоро буде, то я з дня на день чекаю...

– Як так? Він вже три дні мав удома бути. Ми разом з ним йшли додому, але він з Викторова навпростець через ліс пішов.

– Не може бути!

Пішли всі троє його шукати. Знайшли у лісі лише ноги в чоботях, що вовки недогризли.

Отаке-то...

Дотепний жарт

Один убогий чоловік прийшов до дуки позичити жита на посів.

– Не можу, – каже дука, – бо тобі треба позичати на вічне оддання.

– А чому б то я й не віддав? – питає убогий.

– Тим, що ти убогий, і нічим буде віддати.

Убогий помовчав трохи та й каже:

– Хіба убогому і на світі не жити? Е, ні, це ще надвоє баба ворожила! Хто знає, мо', убогий ще з більшим почтом і повагою сидітиме у кого за столом, ніж багатий?!

– Так же, так! Не ти б казав, не я б слухав! – відмовив дука. – То я у яку б хату не зайшов – мене одразу за стіл посадять і чого треба позичать.

– Як тебе посадять, то мене й подавно, – зауважив убогий.

Дука аж на місці не всидить: як можна, щоб такий дрантогуз та був у більшому почоті, ніж він. Узяв зі злості та й забився з убогим об заклад на пару волів; коли, значиться, убогого приймуть де краще, ніж його, то він повинен відцати убогому пару волів, коли ж багатого, то вбогий мусить із жінкою цілий рік задарма робити багатому на пару волів.

– Ну, куди ж підемо? – запитав убогий.

– Ходімо до попа, – промовив дука.

Пішли. От увійшов багач до попа, вклонився низенько та

й просить, щоб той позичив йому сорок пудів вівса.

– Добре, – каже піп. – Ось я вдягнусь та й одважу, тільки щоб ти мені за це виорав десятину під ярину.

– Добре, батюшко, виорю.

Тоді піп питає убогого:

– А тобі що треба?

Убогий підійшов ближче, нахилився до вуха батюшці та й каже пошепки:

– Та я викопав учора в лісі бочонок золота, хочу просити вас, батюшко, висвятити його.

Піп одразу повеселішав та й каже до дуки:

– Ти вийди у сіни, бо я маю тим часом дещо з Семеном побалакати.

Вийшов дука у сіни, а піп знов до Семена:

– Ну то як же ти, Семене, той бочонок думаєш святити?

– Та хочу, щоб ви приїхали до мене у господу, та там уже й тее... зручніше буде.

– Ні, Семене, тут буде зручніше. Знаєш, як їздити з усім причандаллям, а людське око прозоре, всевидюще. Лучче вже тут, Семене.

– Ну, хай уже буде й так, вам краще про це знати. То піду ж я за золотом.

– Е, ні, Семене, чекай-но! Добре діло добром треба й пошанувати, сідай лишень ближче до столу!

Сів Семен кінець столу, а піп біля нього. Попада миттю внесла миску свіжої риби, поставила на стіл графин горілки.

Семен поглядає на все це та тільки вусом підморгує.

Чарку за чаркою налива піп собі і Семенові, попадає теж кілька разів пригублювала. П'ють собі та закушують. Але Семен п'є, та розуму не пропиває: як тільки піп піднесе йому чарку, то він підніме її угору, цокнеться з попом, так що й вінця тріскаються, а сам на весь голос (щоб чув дука у сінях) «за здоров'я» промовляє.

А дука стоїть під дверима у сінях, все те чує та аж міниться од злості.

Після закуски підвівся Семен, подякував та й каже:

– Так ви ж тут, теє... поки я принесу золото.

– Добре, добре, – каже піп. – Тільки ж швидше!

Повагом переступив убогий через поріг і пішов собі вулицею – тільки ж не за золотом, а за волами дуки.

Взяв він воли за налігач, цьвохнув батогом, іде та й приказує:

– Гей, воли, цабе, кгезан, уже тебе не побачить твій дука-пузан! Гей, сірі, цабе, мурий, хай зна піп, як убогий жартує.

А піп ждав-ждав Семена з золотом та й жданки поїв.

Дурень та чарівна сопілка

Було в чоловіка три сини: два розумних, а третій, Іван, дурний. Батько їх поділив хазяйством та й умер.

Пішли всі брати щастя шукати. Тільки розумні своє хазяйство покидали дома, а в Івана з хазяйства була одна ступа, так він і ту з собою взяв.

Ідуть вони та й ідуть, і вже стало смеркати. Дійшли до лісу та й кажуть:

– Давайте виліземо на дуба та переночуємо, а то щоб розбійники не напали.

Один і каже:

– А цього дурного біса де дінемо з ступою?

Іван на те:

– Думайте за себе, а я сам вилізу на дуба та й заночую.

Полізли розумні аж на самий вершок дуба і сидять, а Іван і собі лізе, а за собою і ступу тягне на дуба. Виліз, сидить і ступу держить.

От ідуть розбійники з своїх промислів та й стали ночувати під тим дубом. Назбирали дров собі, зачали варити у великому казані куліш на вечерю. Наварили, посідали кругом казана, побрали ложки та тільки що стали їсти та все студять, бо дуже гарячий був, а Іван як пустить ступу, та прямо в казан. Кип'ячений куліш геть-чисто позаяпував їм очі. Вони з ляку як похвачувалися та й ну тікати у ліс, забули й товар,

котрий нагнали в крамарів.

Іван тоді зліз з дуба та й каже братам:

– Лізьте додолу.

Брати позлазили, забрали увесь товар, коні і поїхали додому, а Іван узяв собі тільки сопілку. Взяв він ту сопілку і ну грать. А була та сопілка не проста, а чарівна: як заграє, так усе живе й танцює. От заграв Іван, так і пішло все танцювать: і вовки, і зайці, і лисиці, й ведмеді. А Іван все гра та сміється. Уже ті звірі сердешні танцювали, танцювали і поморились. Уже за дерева хватались та держались, щоб не танцювать, та ні, не вдержаться.

Уморився Іван, ліг відпочивать. Трохи оддихнувши, встав і пішов у город. Люди саме несли на базар продавать хто паляниці, хто крашанки в коробці, а хто квас у відрах. Іван як заграв у дудочку, так і пішли всі танцювать. Один чоловік ніс коробку яєць та побив їх чисто, танцюючи, і сам як чортяка убрався в яечню. Ті, що спали, посхвачувались та давай і собі танцювать: хто голий по хаті, хто без штанів, хто без сорочки, а хто без спідниці. Пішов увесь город перевертом: і собаки, і свині, і кури, все чисто, що було живе, пустилося танцювати.

Уморився Іван, граючи, і пішов у слободу найматися в робітники. Прийшов, а зустрічає його піп.

– Наймись до мене, добрий чоловіче, в робітники.

– Добре, – каже Іван.

– А що ти візьмеш у год?

– Та я недорого візьму: п'ять карбованців.

– Як так, то й так, – каже піп.

Найняв він робітника та на другий день і послав волів пасти. Погнав Іван волів на сінокіс, а сам виліз на стіг і сидить, а воли пасуться. От згадав він про свою дудочку і загравав. Як загравав, а воли зараз і пішли танцювати. Танцюють і танцюють, уже воли чисто поперепадались. Пригонить Іван волів увечері додому, а вони голодні, ревуть та з загати смичуть гнилу соломку і їдять. Сам Іван повечеряв та ліг спати. На другий день погнав знову волів пасти. Пас, пас, а потім знов загравав, і все пішло танцювати. Дограв до вечора і погнав волів додому голодних і замучених танцями. Дивиться піп на худобу та й каже:

– Де він їх у чорта пасе, що вони такі худі та голодні?

От він вирішив самому піти і подивитися, де той Іван їх пасе. На третій день погнав робітник волів пасти, а піп і собі слідом за ним. Пішов та й сів у тернику. Сидить і вигляда, що Іван буде робить. А той знов виліз на стіг та й давай грати. Як пішло все танцювати – воли і всяка тварюка, а далі і піп у тернику. Терник був густий, і піп як почав по ньому плигати, як почав, то й порвав на собі штани, ряску, сорочку, а косу та бороду чисто вискуб терном.

Бачить піп, що лихо, та давай кричать, щоб робітник перестав грати. А той грає собі і не чує. А далі зирк у терен, коли піп плига, як оглашений, він тоді й годі грати. Піп вискочив та й дав тягу додому.

Добіг до села та як чкурнув вулицями. Люди його не пізнали, дивляться, що в нього тільки клапті висять з одежі, а все тіло видно, і давай на нього тюкать. Він тоді звернув з вулиці, переліз через тин та як гайнув по городах бур'янами, а собаки за ним. Дехто думав, що розбійник, та давай його цькувать собаками. Прибіг піп додому увесь в реп'яхах. Попада не впізнала та з переляку і каже робітникам:

– Біжіть виженіть з двору скаженого чоловіка.

Ті побігли з дрючками, аж він до них забалакав.

Тоді робітники узнали попа, привели його в хату, і давай він попаді розказувать про Івана. Попада слухає та тільки дивується.

Увечері пригнав Іван волів, загнав у загін, дав сіна, а сам пішов вечеряти. Увійшов у хату, а піп йому й каже:

– Ану лишень, Іване, заграй попаді коротенької пісні.

А сам узяв та й прив'язав себе до стовпа, котрим був підпертий сволок у хаті. Іван сів долі біля порога і почав грати. Попада вмостилася на лаві, щоб послухать, як він грає, та як схопиться з лави і давай танцювати. А далі як закрутиться якоїсь панської, та й мало їй місця. Де в чорта взялась кішка, вискочила з-під припічка та давай і собі плигать. А піп державсь, державсь руками, а воно його так і сіпа біля стовпа. Сіпало, а далі канат ослаб, і давай тоді піп стрибать кругом стовпа на канаті. Стрибав, стрибав та вже аж боки понамулював канатом, а тоді давай кричать Іванові:

– Годі! Перестань! Хай тобі біс!

Іван перестав грати, сховав у пазуху свою дудку та тоді й пішов спати. Піп і каже попаді:

– Давай Івана проженем завтра, а то він зовсім замучить і нас, і наших волів.

Іван брав одежу в сінях та й чув, що піп казав попаді. Уранці встав, і пішов прямо до попа, та й каже йому:

– Коли ти, попе, задумав мене проганяти, то заплати мені гроші, і я собі піду. Як не даси, то буду грати, поки ви обое з попадею позамучуетесь, танцюючи.

Піп пошкріб потилицю, бачить, що треба-таки платить, вийняв з гаманця гроші і віддав Іванові.

Іван заграв на прощання однієї, поки піп з попадею потомились, аж язики висолопили з рота, та й пішов по білому світу блукати.

Дурний Тимко

Батько мав трьох синів. Два з них були мудрі, а третій, наймолодший, дурний. Назвали його Тимком.

Старші брати все, що треба, робили, а Тимко нічого не робив. Через це брати сердилися на наймолодшого.

Їх батько мав багато худоби, щодня будив старших синів і посилав пасти череду.

– Тату, та най і Тимко щось робить. Ми на нього не будемо працювати, – кажуть брати.

А батько:

– Нічого, сини. Він вам їсти принесе.

Мати наварила борщу, напекла хліба й посилає Тимка віднести братам їсти.

День був сонячний. До пасовища дорога неблизька. Йде Тимко дорогою, в одній руці несе горщик з борщем, а в другій – ложки та хліб.

Раптом чує – щось за ним крадеться. Оглянувся – тінь свою побачив. Злякався. Швидше йде – тінь за ним швидше. Біжить, і тінь біжить.

Кричить зі страху:

– Гей, люди, якась біда суне за мною!

Але ніхто його крику не чує. Сів Тимко, і тінь сіла. Думає собі:

– Може, ця чорна біда голодна, що так біжить за мною.

Дам я їй трохи борщу, хай відчепиться від мене.

Йде Тимко далі та по ложці борщу кидає позад себе. Йшов і хлюпав борщем, поки дно в горщику не показалося, але тінь далі йшла за ним.

Так Тимко дійшов до моста. Йде мостом і бачить велику дірку.

– Гей, – каже, – тут можна й ногу зломити.

Витяг з торбини хліб, що ніс братам, та й заткнув ним у мості дірку.

Прийшов на пасовище до братів, а вони питають:

– Що ти нам приніс?

– Та ніс вам обід, але біда якась йшла за мною, і я годував її борщем.

– То, може, хліба приніс?

– Був і хліб, але я заткнув ним дірку в мості.

Зрозуміли брати, що Тимко своєї тіні злякався, але не розсердилися, бо на дурного ніхто не сердиться.

Кажуть йому:

– Тепер ти паси худобу, а ми підемо обідати. Лише дивися, аби худоба вся вкупі була.

Взяв Тимко добрий дрючок і пастушить. Не встигне теля від гурту відійти, як він б'є його палкою по голові й тягне на купу. Втікає вівця – теж убиває і на купу. Перебив усю худобу, сів зверху й чекає братів з обіду.

Повертаються брати:

– Що ж ти, Тимку, наробив?

– Те, що ви казали. Тепер худоба вже не розбіжиться нікуди.

Знають брати, що чекає їх гірка година. Порадилися, що треба утікати в світи, але як дурного позбутися?

– Біжи, Тимку, додому, припри двері стайні, аби батько думав, що худоба вже загнана.

Поки брати старші радилися, Тимко побіг додому, зняв із стайні двері й припер на пасовище.

– Що ти натворив?

– Та ж ви казали приперти. Я і припер.

Утікають усі троє. А Тимко несе за собою двері.

– Кинь їх! – кажуть брати.

– Та як я можу наше добро розкидати? – відповідає Тимко.

Застала їх ніч у темному лісі. Де ж ночувати?

Знайшли вони доброго дуба, старші брати лізуть на дерево, а дурний тягне за собою ще й двері.

Побачили брати, що двері стануть у пригоді. Якщо їх покласти на гілля – можна по черзі подрімати. Допомогли Тимкові витягти двері на дерево.

Сидять брати на дубі й радяться, що далі робити? Куди йти? Раптом чують: віз скрипить. Їде підвода й зупиняється під дубом.

Брати на дереві великий страх переживають, бо ж з підводи злізли дванадцять розбійників. Зняли вони з воза залізну скриню, розвели вогонь. Беруть по кавалку м'яса та й

смалять на вогні, вечеряють. А братам лише слина з рота котиться, бо ж голодні.

Після вечері починають грішми ділитися, що в скрині привезли.

Дурний як побачив стільки грошей, та й шепоче:

– Вступіться звідси, брати мої, бо кидаю двері.

А брати в страхові просять:

– Та тихо, бо нас тут, як горобців, передушать.

Тимко братів відсунув, підняв двері та й як двигне на розбійників.

А розбійники думали, що це з неба щось падає на них, та й порозбігалися по лісу, хто куди.

Брати тимчасом злізли з дуба, позбирали гроші, посідали на віз і поїхали додому. Тепер не боялися перед батька стати й правду розповісти.

Батько простив усе дурному Тимкові, бо все те окупилося сторицею.

Кажуть люди, що вони в щасті живуть і хліб жуять.

Дурному ні в людях, ні дома

Був собі один чоловік, Хома, а в нього жінка – хороша-прехороша, а до тієї жінки та ходив полюбовник. Ото раз прийшов він та й став коло сіней Хоминої хати, собака Муха і загавкала на дворі. А Хома лежить на печі без штанів у просі та й каже:

– Держи, держи, Мусю, або я і в хаті не боюся!

А жінка лежить на подушках та й говорить:

– От, чоловіче, який ти смілий!

– О жінко, я ще з печі злізу та крикну.

Устав з печі та й кричить:

– Держи, держи, Мусю, або я і в хаті не боюся!

– О чоловіче, який ти смілий!

– О жінко, я ще й в сіни вийду та тюкну!

Вийшов у сіни та й гука:

– Держи, держи, Мусю, або я і в сінях не боюся!

– Оце ж таки, чоловіче, який ти сміливий!

– О жінко, я ще й надвір вийду та крикну.

Вийшов та й тюлюка... Ото тільки що вийшов він надвір, а тут полюбовник шасть у сіни та й сховався! А жінка хрюп дверима та й засунулась!.. Хома і зоставсь надворі, босий, без штанів, в одній сорочці, а мороз хрещенський, такий, що аж тріщить. Що тут казати? Сюди-туди, ніяк не влізе в хату. «Дай піду під вікно та покричу жінці, щоб відчинила». Ото

приходить та й кричить:

– Жінко, відчини!

А жінка лежить на подушках в обнімочку з полюбовником та й пита:

– Хто там такий?

– Та я ж, Хома твій!

– Цур тобі, пек! Мій Хома дома, ось біля бока лежить.

«Що це за лиха година? – дума собі Хома. – Начебто і моя хата, аж, бач, виходе, що не моя; чи це на мене наслано, чи це мене сатана обморочила? Дай піду я та пощитаю хати скраю, чи не знайду своєї». От пішов і щита.

– Оце Грицькова хата, оце Стецькова хата, оце кумина, оце Хомина... Жінко, відчини!

– Хто там такий?

– Та я ж, Хома твій!

– Цур тобі, пек! Мій Хома дома ось, біля бока лежить!

«Що це за лихо? Це мене і прям сатана обморочила. Ану дай знов піду та пощитаю хати скраю».

Пішов і оп'ять щита:

– Оце Грицькова хата, оце Стецькова хата, оце кумина, оце Хомина... Жінко, відчини!

– Та хто там такий?

– Та я ж, Хома твій!

– Та цур тобі, пек! Мій Хома дома, ось біля бока лежить!

«Оце лихо! Що тут казати? Дай піду до кума до Петра та попрошу його, хай мене до хати до моєї доведе». От і пішов.

Приходить до хати кума Петра та й кричить:

– Куме, здоров був!

– Здоров! А хто ти такий?

– Та я, Хома, кум твій.

– А, це ти, Хомо?

– Я, куме.

– Чого ж це ти ніччю ходиш?

– Та чого? Вийшов я із хати та й заблудив, та тепер і не знайду ніяк свого двора, так оце прийшов до тебе, щоб ти запоміг моєму горю: вийди, спасибі тобі, та доведи мене до хати.

Той кум Петро вийшов; дивиться на Хому, аж він зовсім роздягнутий, та ще й без штанів.

– Та це ти, куме, босий?

– Та босий!

– Та ще в одній сорочці?

– В одній сорочці.

– А, лишечко! Та ти ж замерзнеш, поки я тебе доведу.

– Так що ж мені казати?

– А от що: сідай мерщій на мене, я тебе довезу.

– Ну й ну!

Ото сів Хома на кума на Петра, та й поїхали вони. Добрались до Хоминої хати; кум Петро зараз під вікно та й гука:

– Кума, здорова була!

– Здоров був! А що ти таке єсть?

– Я Петро, кум твій!

– А що тобі треба, куме?

– Та що? Візьми свого Хому, а то замерзне.

– Що ти, куме, мій Хома дома, ось біля бока лежить; ось озвись, Хомо.

– А хто там такий? – гукнув полюбовник на такий самий голос, як голос Хоми.

Слуха Петро, так-таки як єсть голос Хоми.

– Що ж це воно таке сидить на мені?

– Та то, куме, сатана! Ось полапай його, якщо волохате, так то небезпременно сатана!

Лапнув кум Петро, аж воно волохате... Як кинеться ж тоді Петро від вікна, як хокне з себе Хому та давай тікати.

Біжить та хреститься: «А Господи Сусе Христе, це ж мене сатана осідлала...»

Зоставсь оп'ять Хома босий, в одній сорочці на морозі.

Стояв, стояв, а далі надумавсь та й пішов спати у хлів.

А в хліві лежав бугай; він підібравсь під бугая та й заснув.

Ото чуть стало розвидняться надворі, а жінка вже й випустила із хати полюбовника, а сама пішла по двору та й туже за Хомою:

– Головонько ж моя бідная, головонько моя безщасная!
Нема ж мого хазяїна та нема ж мого порадничка!

А Хома ось і виходить із хліва.

– Де це ти був?

– А хіба ти не знаєш де? Я вчора до тебе стукав, стукав, а від тебе ні слуху ні духу.

– Що ти? Бог з тобою! Я за тобою усю ніч вибігала і по двору, і по задвірках, і по вулицях, а тебе наче злидень зли- зав.

– Дивно мені, а я усю ніч простував у тебе під вікном, а ти одно: «Мій Хома дома, ось біля бока лежить...» Так я пішов у хлів, підгорнувся під рябого бугая та й заснув.

– Що це ти кажеш?

– А що?

– Так ти під бугаєм ночував?

– Під бугаєм.

– Ах ти, скажена собако! Що ж це ти наробив?

– Та що ж я там наробив?

– А то, що ти тепер тільний, от що! – Давай його ляяти та приговорювати: – Ах, побила б тебе лихая година та нещаслива! І що тепер казати з тобою? Чи ти знаєш, що ти тепер скоро будеш телиться? Ну от же що я тобі скажу: іди ти у чужу слободу та там і телись, а в своїй слободі і слави не набирайсь.

Та знов давай його ляять та причитувати.

– Та хай грець твоєму батькові! Я й піду на чужу слободу, аби ти тільки не лаялась...

От і зібравсь Хома. Узяв мішечок, хліба в мішечок, та й пішов на чужу слободу телиться. Іде собі та йде та все полем та ярами, щоб страху не набираться, аж гульк – на дорозі лежать шматки чоловічого тіла: вовки прохожого розірвали. Голова оддалік, рук зовсім нема, а ноги у чоботях, заморо-

жені. Дивиться Хома на чоботи – добрі. «Дай візьму собі, вони здадуться». Узяв та й пішов далі, у слободу. Приходе у слободу і давай проситься у людей ночувати, бо було, бач, уже під вечір. Упрохався до одного мужика. Бачать хазяїн та хазяйка, що він кріпко намерзся, та й кажуть йому:

– Лізь, чоловіче, на піч та там собі і обігрійсь.

Хома поліз на піч та, довго не думаючи, і захріп там. А тим хазяїнам та Бог дав уночі прибил: коровка отелилась, а мороз був сильний, телятко й обмерзло. Хазяїн і каже:

– А що, жінко, унесім його в хату та положим на піч.

– А що ж, унесім!

Унесли та й положили на печі, як єсть біля Хоминого бока. А Хома собі спить і не чує, що біля нього лежить теля.

Прокинувсь аж у глупу північ, лап! – аж коло нього теля. «Господи Сусе Христе!.. Як же це я отеливсь, що й не чув?» Полапав коло себе – мокро. «Так і єсть, отеливсь... Ну, одначе, слава тобі, Боже!..» Та скорійш з печі та шапку в охапку, а кожух на плечі та давай Бог ноги від тих хазяїв... Та так швидко вдрав, що й чоботи з чоловічими ногами забув на печі...

Чуть світ, а хазяїн і хазяйка уже й прокинулись. Прокинулись та зараз на піч, щоб подивиться на теля. Туди, а там теля єсть, а чоловіка, що спав, нема, – одні чоботи з ногами.

– Що це за лиха година?

– Та це, жінко, наше теля прохожого чоловіка з'їло! Що тут казати?

– Та що ж тут, чоловіче, казати? Біжи скорійш до попа!..

Побіг чоловік до попа, розказав йому про всю оказію, а піп вислухав та й каже:

– Це у вас антихрист народився! Треба його скорійш убити, а то він і нас усіх поїсть, та треба б, убивши те теля, і хату освятити.

– Ну що ж, як убити, то і вбити.

Ото убили його швиденько, закопали в землю, а хату освятили. А Хомі й байдуже: мерщій чвала собі додому. Прийшов додому, та скорійш у хату, та до жінки своєї.

– Ну, жінко, молись Богу: я отелився! Та ще як? Так, що й не чув.

– Що ж тобі Бог дав, чоловіче, чи бичка, чи теличку?

– Та я б тобі, жінко, і сказав, так і сам не знаю, що воно там таке й є.

– Ох ти, йолопе, йолопе, божевільна голово! Не зна, що у нього і найшлось... Якби ти був путящий чоловік, то узяв би його додому, от би нам і користь.

Давай його ляяти, давай його коренити, аж у вічі лізе.

– Та годі тобі ляяться: ну я піду, візьму своє теля.

– Як же ти його візьмеш, розумна ти голово?

– Та як? Піду та й візьму; прийду туди, де ночував, та й скажу: віддайте моє теля, бо я у вас ночував та й отелився.

– Тю, тю, дурний! Хіба ж так можна? Ти прийди туди, де ночував, стань під ворітьми та й мичи: «Му-му-му!..» А теля почує та й обізветься до тебе, от тоді ти його і бери.

От Хома узяв мішечок, хліба в мішечок та й подався. Прийшов у село, найшов там той двір, де ночував, положив голову на ворота та й давай мичать. Мичить та й мичить, а теля все не одзивається. Коли це виходить хазяїн двора та й пита його:

– Чого ти тут, чоловіче, мичиш?

– Та чого? Я тут у вас недавно ночував та й отелився на печі, так тепер жінка прислала мене, щоб я взяв у вас своє теля.

– А, так це ти?

– Я.

– Ну іди ж ти у хату, так ми тобі і віддамо твоє теля.

Хома здуру і пішов. От тільки що він на поріг, а тут як ухопили його за шерсть та як почали кулачити, щоб не робив слави людям та не лякав їх. Кулачили-кулачили, трохи печінки не відбили; доти його вчили, поки Хома якось не вирвався із рук та не втік із хати. Як вихопивсь із хати, та тоді давай Бог ноги: насилу з душею втік. Приходить додому, до своєї жінки, а вона його і пита:

– Ну що, чоловіче, узяв своє теля?

– Хай тебе поб'є лиха година з твоїм телям. Тепер я знаю, що то воно за теля таке було.

– Тю, тю на тебе! Верзе не знать що; сказано – «дурному ні в людях, ні дома», так воно й єсть.

Життя і смерть

Оженився молодіюк, почав газдувати. Побудував собі хатину, посадив садок. Народилося в сім'ї двоє діточок – дівчинка і хлопчик. Жилося людям добре.

Та одного разу хлопчик захворів. Сидить коло нього батько, і мати, і сестричка. Хлопчик перевертається з боку на бік від болю, а вони зарадити не в силі.

Батько вже не може дивитися на муки своєї дитини. Вийшов надвір, ходить по садку. І бачить, хтось до нього наближається.

– Хто ти? – питає чоловік.

– Не впізнаєш? Я – Смерть. Маю забрати твого сина!

Чоловік почав просити:

– Ой, не бери сина! Візьми радше мене! За моїми плечима, небого, вже немала дорога, а йому ще треба йти. Перед ним – усе життя.

Простягнула Смерть кістляві руки і каже:

– Ну, ходи!

Та чоловік одразу почув, як б'ється його серце, як кров тече у тілі. І подумав, що він, правду кажучи, ще в таких літах, коли жити хочеться. Оглянувся довкола – на хату, на сад. За садом видно гори... А Смерть держить простягнуті руки, хоче його взяти! Пошкодував чоловік віддати життя за малого сина. Почув, як кінь заіржав у стайні, як пес загавкав

на прив'язі. І так йому зробилося тяжко! А Смерть уже й квапить:

– Ну, чого стоїш?

– Я ще не готовий, – відповів чоловік і зник у своїй хаті. Але тепер уже не смів поглянути синові у вічі. Сів до столу, тяжко схилив голову й мовчить.

Вийшла надвір сестричка. Побачила, що хтось у саду стоїть і чекає. Коли дівчинка підійшла, Смерть до неї каже:

– Не бійся мене. Я маю забрати твого братика.

Дівчинка теж почала просити:

– Не забирай братика, забери мене! Я його люблю більше, як саму себе.

– Раз так, ходи зі мною! – і Смерть простягнула свої довгі руки.

Та дівчині привиділося, що зорі на небі ніколи ще так ясно не світили. Почула, як за садом шумить потічок... І подумала собі: «Мое життя тільки починається. А воно таке красне! Брат менший – знає мало. Йому не так шкода помирати...»

Дівчина без слова утекла до хати.

А над ранок надвір вийшла мати. Не бачила довкола нічого, бо очі заливалися сльозами. Та до неї озвалася Смерть:

– Я прийшла забрати твого сина.

Мати попросила:

– Забери мене. Тільки прощаюся із сином – і прийду.

– Я тебе чекаю! – промовила Смерть.

Мати вернулася до хати і мовчки довго-довго дивилася

на сина. Та подумала, що хлопчик залишиться живим, і так легко стало їй на серці...

Вийшла надвір, дивиться: де Смерть? А довкола нікого не видно. Тільки на дорозі хтось дигає геть.

– Чекай! – гукнула мати.

Та її не чули.

Мати знову забігла до хати. Бачить – син усміхнений, здоровий.

І казці кінець.

Жінка і курочка

Жила раз стара баба та мала курочку. Тоту курочку так бавила й пестила, як би яке котятко. За то несла їй курочка щодень по однім яйці.

Але стара не вдовольнялася одним, та й захотілося їй, що та курочка хоч по двоє або аж по троє яєчок на день несла. Ну що тут робити? От коротка рада: «Чим ми кому ліпше, так і він нам».

І стала курочку ще ліпше доглядати і пхати в неї, як в дірявий мішок. Коли же курка спаслася та стовстіла, то й цілком нестися перестала.

Якщо замного жадаєм, то й то тратим, що маєм.

Жінка й силач

Чоловік був не беручкий до роботи і легкого сумління. Він не знав, що жінка його дуже сильна, як впадає у нерви, то часом її бив. Так не раз бив, що вона сховається під піч, а він вхопить кочергу і бодай кочергою наштурхає.

Базарного дня збирається з жінкою на ярмарок: везуть поросят продавати. Доїхали до міста, а тут йде юрба людей, бубнярі бубнять, а попереду – височезний, здоровий і сильний богатир. Зупинився серед майдану, бубняр оголошує:

– Слухайте, люди! Сходіться на міську площу! До нас приїхав борець з світовим ім'ям, і він буде боротися, якщо надибає пару по собі!

Йдуть далі, а борець так бутить на людей, як той віл, що хоче бити:

– Бу-у! Бу-у!

А ця жінка, що їхала на возі, вчула його голос і відзивається:

– Бу! Бу!

Чоловік перелякався і каже:

– Тихо, жінко, то є світовий борець.

– Ну-ну, та й я на світі живу.

Борець минає віз і знову:

– Бу-у! Бу-у!

А жінка з воза:

– Бу! Бу!

– Та тихо, бідо, бо він зараз прийде до нас, та й кісток не позбираєш.

– Яка, чоловіче, біда? Біди ще нема, хіба буде, – і знову бутить.

А борець підходить до воза, злапав коня за капистру й подає руку жінці:

– Здорова будь, сестро!

– Здоров, брате!

Той потис жінці руку, а вона сміється:

– То вже вся сила твоя?

Він піднатужився, а вона далі сміється:

– Все вже?

– Все.

– То дозволь тепер мою силу випробувати.

Як взяла його за руку, як потисла, то шкіра на пальцях потріскала, лише голі кістки лишилися. Борець подивився на руку й каже:

– Ну, сестро, не встидно мені з тобою боротися. Підемо на плац.

– Підемо.

Поки зібралися люди, посиділи обоє. Через якоїсь півгодини він каже:

– Я на тебе вже надивився, а ти на мене. Тепер ще треба, аби люди на нас надивилися. Пора братися до роботи.

– Як боротися, то боротися.

Вийшли на плац, узялися попідсили, але побороти її силач не може. Каже:

– Тепер, сестро, весна, то я заб'ю тебе у землю, як колика.

– Прошу дуже.

А міський плац утрамбований, земля тверда. Борець підняв її над собою й по кісточки забив у землю.

– То вже усе? – питає вона.

– Ні, ще не все.

– Ану, поправся.

Він ще раз як нею гримнув, то забив по коліна.

– Спробуй ще раз, – каже вона.

За третім разом забив у землю по пояс. Вона вискочила й говорить:

– Я теж газдиня й хочу хоч чоловікові показати, що я чогось варта.

– Маєш повне право.

Вона його як підняла, як загараздила у землю по коліна, а ключ розімкнувся, і ноги відділилися від тулуба. Подумав він собі, що життя вже нема. Що робити? Знімає з себе золотий пояс і дарує жінці:

– Упережи, сестро, себе, бо ти цього варта, а я носити цей пояс не вартий.

Вона взяла пояс, а то – з чистого золота. Де силач не боровся – всюди перемагав, і місто давало йому великі гроші за це видовище. Він купував таку золоту бляшку, як палець, і чіпляв на пояс. Бракувало ще три бляшки, і весь пояс був

би у золоті.

Жінку вітають: плещуть, на руках піднімають. А чоловік, як побачив, що вона така сильна, а він її бив – лишив коня з возом, а сам утікає. Жінка кричить поліції:

– Доганяйте чоловіка, бо покидає мене!

Приводять його і питають:

– Чого ти, чоловіче, від такої славної жінки утікаєш?

– Йой, утікаю, бо мені буде кінець. Я ж її не раз бив та й кочергою аж під піч заганяв. Якби був знав, що вона така сильна, то не робив би такого.

А жінка говорить:

– Чоловіче любий, їдьмо додому.

І вони ще довго жили, але чоловік більше й пальцем її не торкнув.

За потрійну плату

Жив-був один пан. Багатий, та скупий. Поїде, бувало, кудись у гостину – сам їсть і п'є, а про свого візника і гадки не має. Тому-то ніхто довго не наймигував у скупого пана.

Аж ось знайшовся один хитрий парубок. Став працювати візником з такою умовою, аби той пан на його очах не їв і не пив. А коли хазяїн умову порушить, візник буде мати потрійну платню.

Зрадів скупий пан, що знайшов такого дурня. Адже він ніколи на очах у візника не їв і не пив: візник до нього завжди спиною сидить.

І от одного разу запросили пана до гостини. Поїхали звечора, бо дорога випала далека. А ніч така темна, хоч виколи око. Візник зупинив коней і сказав:

- Збилися ми з дороги... Не знаю, куди їхати!
- Який же ти у біса візник! – розсердився пан.
- Адить, і ви не знаєте дороги.

Довелося ночувати в лісі. Розпріг наймит коней, пустив на обіч пасти. А сам ладить собі гостину: мав із собою наймит жарену гусятину.

Витяг харчі, взяв з воза соломи, постелив собі збоку та й уплітає гусака. А скупий пан харчів з дому не брав – адже в гості їхав! Глянув голодним вовком на візника й питає:

- А що ти там жуєш?..

– Що ж нам жувати, пане? – одказує візник. – Жую суху солому!

«Тьху! – скривився пан. – Мужик – як та худобина!..»

Промучився отак пан до ранку. Другого дня знову почали блукати. Уже надходив вечір, а з лісу на дорогу не виберуться...

Довелося ще на одну нічку зупинитися у лісі.

Ліг візник під воза і далі уплітає свого гусака, аж за вухами лящить. А пан сидить і обома руками держиться за живіт. Вже другий день і рісочки у роті не мав. Дивився пан на парубка і не витримав:

– А що ти там жуєш?..

– Що ж нам жувати? – зітхає візник. – Знову кляту солому жую!

– Може... може, і мені даси? – просить тихенько пан.

– Що ви, паночку? Невже просту солому ви будете їсти?..

Ліпше я вам сінця пошукаю...

– Доки ти його знайдеш, я тут одубію.

– Тоді прошу красно!..

Візник дав панові соломи, а сам затулив рота, щоб не розреготатися.

Взявся пан за їжу. Жує солому, аж очі вирячив з натуги, а проковтнути все ж ніяк не може.

– У тебе, – каже візникові, – мабуть, воляче горло – таку погань їси!

А візник уже регоче, аж за черево береться...

Промучився пан нічку. А на ранок так охляв, що парубок ледве довів його до воза.

Поїхали далі. Бачить візник, що з паном справи кепські, що ще, до лиха, справді дуба дасть, – зразу й дорогу вже знайшов.

Заїхали у якесь село. А пан плете ногами до першої ж хати. Забув і за умову: на очах у візника накинувся на хліб, який побачив на столі.

Отак провчив наймит жадібного пана. Щоправда, не за дарма: взяв од нього потрійну платню.

Закопане золото

Мав тато трьох синів. Були вони дуже ліниві. Щоб їх прогдувати, тато працював, як віл, – чорнів від роботи, руки йому пухли, кров висікала з пальців, а сини ходили собі понад ріки, лісами, висиплялися у садку.

Казав їм тато:

– Сини мої, працюйте, бо тяжко вам буде, коли я вмру.

А найстарший син говорить:

– Ей, тату, працюй, поки можеш, а ми будемо працювати, як тебе не буде.

– Та ти не вмієш нічого, – каже батько.

– Я оженюся – буде жінка працювати.

Другий син говорить:

– І я оженюся.

А третій:

– Я так само зроблю, як і мої брати.

Але тато працював-працював та й занедужав. Прийшли сини, питають:

– Тату, ти вмираєш, а що нам лишаєш?

А тато бідний був, але мав мудру голову, подумав і каже:

– Діти, шукайте в землі золото.

– А в якому місці ви закопали золото? – питають сини.

– Оцього я вам не скажу, – відповідає батько. – Копайте город, орить ниву, садіть, обробляйте, збирайте – там і золото

знайдете.

Полежав батько трохи та й умер. Прийшла зима, сини переїли все те, що батько настарав, а нового нічого не садили й не сіяли. На другу зиму голодують лінівці сини.

Пішов найстарший брат пари шукати – вернувся з гарбузом, пішов середущий сватати дівчину – не пішла за нього, пішов і наймолодший – ніхто не хоче ледарів. Добули якось до весни, а навесні давай золото шукати. Перекопали весь город – не знайшли золота, засадили картоплею – вродилася їм файна картопля. Пішли ниву копати. Скопали ниву – нема золота, але посіяли яру пшеницю – вродилася пшениця така буйна, така здорова! Помолотили, відвезли зерно до млина, намололи муки, напекли хліба, посідали свій хліб їсти, а наймолодший брат говорить:

– Ой, які ми, брати, дурні! Бачите? Золото уродилося. Добре нам тато казав, аби ми шукали в землі золото!

Брати повставали з-за столу, закасали рукави поза лікті й узялися до роботи. Відтоді земля давала їм золото: родився хліб. Вони дбали, все мали, скоро поженилися. Разом з жінками сходилися й при столі говорили:

– Якби-то наш мудрий батько тепер жив, то і нам би ліпше було.

Заморське яйце

Одного разу, ще в давні часи, жив собі багатий – пристрасний коняр. Як тільки почує про гарного коня, зразу мчить туди, щоб придбати для своєї стайні. Єдина його мрія – мати таких коней, яких ще ні в кого нема. То ж і вештався цілими днями по ярмарках, аби не прогавити доброї нагоди.

От якось цей завзятий коняр приїхав до міста.

Помітив його бідний селянин, який приніс на продаж баклажани. Тоді ще такі овочі були рідкістю. І селянин вирішив покепкувати з багача. Зняв з голови крисаню і низько поклонився:

– Маю для вас, паночку, товар.

Багач зупинився і витріщив очі на рідкісні овочі:

– Чим це ти торгуєш?..

– Торкую я заморськими яйцями, з яких вилупляються лошата. Та такі красиві, яких ні в кого ще нема!

– Ти диви! – здивувався завзятий коняр.

Бачить селянин, що багач не вельми на розум багатий, та й каже:

– Слухайте сюди... Покладете оце яйце в решето, самі сядете на нього і будете сидіти, поки лоша не вилупиться.

– І довго треба на ньому сидіти?..

– Три тижні, не більше.

Почухався в лисину багач:

– А чи не може хтось із слуг на ньому сидіти?..

– Чому ні? Але в такому разі вилупиться лише нікчемна шкапа.

Зітхнув багатій і вибрав якнайбільший баклажан.

– Що просиш за це?

– Сто талярів, ні шеляга менше.

– То дорого! – скривився багач.

– Зате через рік ви будете мати такого коня, що й під цісаря не стидно!

– Гарзд, одне яйце беру, – заквапився коняр. – Якщо вилупиться з нього таке лоша, як кажеш, то я у тебе цілий віз оцих яєць куплю.

Повернувся багатій додому, звелів наймиці принести до його спальні решето й вистелити його гусячим пухом. Потім обережно поклав на м'яке дно заморське яйце і сів, як квочка на сідало.

– Тепер ще обклади мене зі всіх боків подушками і перинами, бо мені тут довгенько сидіти, – сказав багач оторопілій наймиці. – Будеш приносити мені їсти й пити. І нікого не впускай! Говори всім, що я занедужав.

Сидить багач на решеті тиждень, сидить другий та все прислухається, чи не чути іржання лошати... Минув і третій тиждень – не подає голосу лоша!

«Не обдурих мене той хлоп? – стривожився багач. – Почекаю день-два...»

Але й за три дні не висидів лошати.

Розсердився багач, вхопив овоч, вибіг на город і з усієї сили вдарив ним об землю. А під головкою капусти саме сидів заєць. Сполоханий, він метнувся вбік і щодуху дременув у поле!

А багач подумав, що то і є лоша, та й стрімголов кинувся за ним. Але куцохвостий уже зник з очей.

Багач схопився за голову:

– Такого коника я втратив!

Потім довго никав по всіх ярмарках, сподіваючись зустріти селянина з дивовижними заморськими яйцями. Та марно! Хитрий селянин, видно, намагався не потрапляти вже йому на очі...

Заяче сало

Їхав пан з кучером Іваном у далеку дорогу. Вони їхали мовчки, але мовчанка обридла. Пан і надумав поговорити. В цей час вискочив заєць. Пан і почав свою розмову з зайця.

– От у мене в лісі водяться зайці, тільки не такі, як оце пострибав маленький, а великі. Я з-за границі привіз на розплід. Одного разу я зібрався на охоту, взяв із собою чоловік з десять загоничів. Вони нагнали на мене зайців, а я їх тільки – бах! та бах! Тоді я набив їх десятків зо три... А одного забив, то такого величезного, як баран завбільшки! Ну, а коли здер з нього шкуру, то було більш як півпуда сала. От які в мене зайці!

Кучер слухав, слухав, а далі і каже:

– Но-о, гніді, скоро вже і міст той, що під брехунами ламається.

Почув це пан і каже:

– Чуєш, Іване, так от які зайці бувають! Правда, що в нього півпуда сала то не було, а так, фунтів з десять.

– Звісно, заєць зайцем, – каже Іван.

Ну, їдуть далі, а пан знову до Івана:

– От що, Іване, а чи скоро вже буде той місток?

– Та скоро вже, пане, – каже Іван.

– Так от знаєш, Іване, – продовжує пан, – мабуть, що на тому зайцеві і десяти фунтів сала не було – так фунтів три-

чотири, не більше.

– Та мені що, – каже Іван, – хай буде і так.

Але проїхали трохи, пан повертівся на місці та й знову:

– А чи скоро, Іване, вже той міст буде?

– Так, скоро, пане, ось-ось, тільки в долинку спустимось.

– Гм, – каже пан, – а знаєш, Іване, на тому зайцеві і зовсім сала не було – сам знаєш, яке на зайцеві сало.

– Та звісно, – каже Іван, – заєць зайцем.

Спустились в долину, а пан і питає:

– А де ж, Іване, той міст, що ти про нього говорив?

– А він, пане, – каже Іван, – розтопився так само, як те заяче сало, що ви про нього говорили.

Золота пшениця

Жили собі чоловік та жінка. Такі були бідні, як церковні миші. Мали вони стільки дітей, що й забували, котрого як звати.

Цей чоловік дрова рубав у лісі і тим хліб заробляв.

Одного разу йшов ранком на роботу і почув крик. З болота хтось кричав і просив допомоги. Бідний чоловік мав добре серце і пішов на поміч. Дивиться – в болоті застряла золота карета, а на ній сидить золотоволоса дівчинка. Вона попросила витягти карету. Чоловік поміг витягти карету. Дівчинка подякувала йому і сказала:

– Як сонце буде заходити, я привезу вам додому мішок золота.

Попрощався бідний чоловік і пішов у ліс. Працював за двох. Співав, танцював з радощів і все поглядав на сонце. Ще ніколи йому день не був таким довгим, як сьогодні.

Ледве дочекався до обіду. Кинув сокиру і поспішив додому. Коли вже близько був до хати, то почав гукати на дітей, щоб бігли йому назустріч. Жінка теж вийшла з хати і сердито каже чоловікові:

– Чому тебе треба зустрічати, коли ти ідеш додому з порожніми руками?

– Не з порожніми руками, а з великою радістю, бо щастя несучу додому, – відповів чоловік.

Тоді попросив, щоб усі сіли навколо нього. І почав розповідати, що рано, коли йшов на роботу, то поміг дівчинці, в якій карета застряла в болоті. Дівчинка пообіцяла привезти мішок золота, як сонце буде заходити. Усі дуже зраділи цій звістці.

Чоловік почав розповідати, де він діне це золото, як буде використовувати його:

– Перш за все побудую великий будинок. У тому будинку буде дуже гарна веранда, а на підвіконнях цвістимуть цілий рік різні квіти. Біля хати розведу сад. А в саду розміщу пасіку з бджолами, що приносять лікарський мед. Недалеко у долині буде ставок з усілякою рибою. Жінка і дочки ходитимуть у пишному вбранні, а синів віддам до школи, до вищої науки. Кожен буде займатися улюбленою роботою...

Всі уважно слухали, аж роти порозкривали. Як сонце уже мало заходити, батько закінчив. Першою отямилася жінка і сказала, що краще б чоловік додому карету приніс, то знала б, що їхня, а так шукай вітра в полі. Вже і час, а нема золота, і півдня згаяли. Як накинулася на чоловіка, а діти за нею. Мало до бійки не дійшло.

Але в цей час коло їхньої хатини зупинилась карета. З неї виглянула золотоволоса дівчинка і сказала, щоб чоловік швидко йшов забирати мішок золота. Діти почали підстрибувати, а чоловік з радощів стояв на місці, як стовп. Схаменувся лише тоді, коли жінка штовхнула його під бік.

Чоловік ледве зняв з карети великий зав'язаний мішок. А

каре́та в ту ж мить зникла так швидко, якби її вітром здуло. Заніс чоловік мішок до хати. Розв'язав і бачить, що в мішку гарна велика пшениця.

Лиш тепер попав у біду чоловік. Вже не міг далі слухати плачу дітей, крику жінки. Узяв той мішок на плечі і подався геть. Коли відійшов трохи від хати, то, сердитий, порозкидав сюди-туди всю пшеницю. І пішов найнятися десь служити.

На другий рік вернувся додому. Коли став підходити до хати, то бачить, що пшениця виросла, як ліс, а на кожному стеблі великий важкий колос, аж стебло похилилося. І всі колоски виблискують на сонці. Тоді він подумав, що це те золото, яке дівчинка дала. Справжнє і надійне золото.

Дуже зрадів чоловік. І знову, як і рік тому, побіг, гукаючи, щоб ішли зустрічати його. Тепер уже не повірили йому і не вийшли назустріч. Зайшов він до хати і просить жінку та дітей, щоб ішли з ним. Спершу вони не хотіли, потім пішли. Як побачили золоті колоски, що так гарно виблискували на сонці, то дуже зраділи. Діти доторкалися до колосків руками, гладили, цілували їх. І не могли вирішити, що з ними робити.

Чоловік сказав, що спочатку треба все старанно покосити, а потім дочиста помолотити і все золото скласти в мішки. Робили всі з великою охотою й радістю. Не залишали жодного колоска, піднімали кожен зернинку.

І так вони полюбили цю працю. Щороку сіяли золоту пшеницю й збирали добрий урожай. З того часу зажили вони

заможно. І більше раділи гарній погоді, урожаю, ніж мішку золота.

Казка без правди

Пішли раз три брати у хашу по дрова. За один день не на-рубали дров і залишилися ночувати. Назбирали сухого ріща, аби розкласти вогонь. Айбо забули з собою взять шваблики, та нічим підпалити ріща.

Пішли глядати когось, хто би їм дав вогню. Ідуть і зустрі-чають старенького діда, що курил люльку. Старший брат ка-же:

– Дідику, будьте добрі, дайте нам вогню.

– Я, синку, дам тобі вогню, якщо розкажеш мені таку каз-ку, аби в ній не було правди.

Подумав, подумав старший брат і почав:

– Жили собі чоловік з жоною. Мали вони трьох синів, два були розумні, а третій дурний...

– Овва! – перервав його мову дід. – Таке могло бути. Не сяку казку мені треба.

Почав свою казку середущий брат:

– За царя Тимка, коли була земля тонка, де перстом про-бив, там ся води напив. Жили собі дід та баба...

– Стій! – перервав йому бесіду дід. – Сяке може бути, що жили собі дід та баба.

Прийшла черга на молодшого брата.

– Коли мама хотіла родити няня, та не було у нас муки. Набрал я повні міхи мелаю, беру один міх – не можу підняти,

беру два – не можу підняти, тоді я узяв усі три і зметав на віз. Запряг я у віз мацура та когута – і гайда у млин.

Мельника не було у млині, бо пішов на свадьбу його мамки з його мамкою. Думаю собі: «Лишу голову, най дивиться, аби хтось мелай не украв, а сам побіжу за мельником». Іду вулицею і вижу: два газди сидять на п'ятьох дубах і молотять ціпами пшеницю. Кажу їм:

– Я ще такого не видів, аби зерно вимолочене залишалось на дереві, а солома падала вниз.

Бо так було: солома падала вниз, а пшениця залишалася на стовпах. А газди кажуть:

– А ми такого не виділи, аби чоловік ходив без голови.

Перевірів руками – а у мене нема голови. Вернувся я за головою у млин, а на ній стільки ворон сидить, що її зовсім не видно. Я захопив сокиру і верг у ворон – вони полетіли, а пір'я з них залишилося. Глядаю у тому пір'ю голову – не можу знайти. Тоді я взяв і підпалив пір'я. Все пір'я згоріло, і сокира згоріла, лиш голова залишилася та топорище з сокири. Доки я се зробив, сам млин без мельника мій мелай помолов.

Узяв я голову на плечі, зметав міхи з мукою на віз і вертаюся додому.

Привіз муки додому – біда: ніяк не годен знести міхи до хижі. Пхаю через двері – не влізають, пхаю через вікно – не влізають. Що робити? Забіг я до хижі, взяв шило, продірявив стіну і через ту дірку запхав міхи до хижі.

Айбо се ще не все. Треба на хрестини купити м'яса, а де? Догадався я, що збір на небі. Та як на небо вилізти? А тоді якраз місяць був щербатий. «А що, треба зсукати мотуз, засилити за кінець місяця і по тому мотузу вилізти на небо», – подумав я собі. Прийшло мені в голову, що мотузок би добре сплести із отрубів. Взяв я сито і почав муку сіяти, та отруби не залишаються. Тоді я взяв сак для ловлі риби і просіяв муку через нього. Висіяв я два міхи отрубів і висукав із тих отрубів мотуз.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.